

UPPSALA
UNIVERSITET

BESLUT

2025-10-14

Dnr UFV 2025/1033

Justitiedepartementet

Box 256

751 05 Uppsala

Besöksadress

Dag Hammarskjölds väg 7

Handläggare

Magnus Ödman

Telefon

070-167 91 42

www.uu.se

magnus.odman@uu.se

Remiss av En straffreform (SOU 2025:66)**Beslut**

Härmed beslutas

- att Uppsala universitet överlämnar bifogat expertyttrande som sitt svar på rubricerad remiss.

Bakgrund

Uppsala universitet (Juridiska institutionen/fakulteten och Nationellt centrum för kvinnofrid) har anmodats lämna yttrande över rubricerad remiss. Bifogat expertyttrande har utarbetats av professor Magnus Ulväng, Juridiska institutionen. Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) avstår från att lämna yttrande på ovan rubricerad remiss.

Beslut i detta ärende har i rektors frånvaro fattats av undertecknad prorektor i närvaro av universitetsdirektör Caroline Sjöberg, efter föredragning av utbildningsledare Magnus Ödman. Närvarande därutöver var akademiombudsman Per Abrahamsson och Uppsala studentkårs ordförande Calle Per Hendor Jonsson.

Coco Norén

Magnus Ödman

UPPSALA
UNIVERSITET

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Justitiedepartementet

Box 256
751 05 Uppsala

Besöksadress

Dag Hammarskjölds väg 7

Handläggare

Magnus Ödman

Telefon

070-167 91 42

www.uu.se

magnus.odman@uu.se

Remiss av En straffreform (SOU 2025:66)

Uppsala universitet har anmodats lämna yttrande över rubricerad remiss. Följande expertyttrande har utarbetats av professor Magnus Ulväng, Juridiska institutionen.

Kort sammanfattning

Regeringen har den 15 juli 2023 lämnat direktiv (dir. 2023:115) åt en särskild utredare, som haft till uppgift att göra en närmast total revidering av påföljdssystemet, vilket innefattar en bred översyn av straffskalor och reglerna för straffmätning och påföljdsval. Betänkandet har lämnats i maj 2025. Den totala utredningstiden har alltså varit knappt 2 år.

Juridiska fakulteten avstyrker förslaget, såsom det är utformat idag, i dess helhet.

Grunderna för detta kommer att utvecklas nedan, men kan i huvudsak delas upp i två huvudargument. Vissa av förslagen vilar på en sådan fragil teoretisk, principiell och systematisk grund att de inte kan läggas till grund för en reform. Andra delar är sådana att de visserligen kan ligga till grund för fortsatt utrednings- eller lagstiftningsarbete, givet att tid och resurser avsätts för att vidareutveckla tankarna bakom förslagen samt förankra dem. I nuläget går det emellertid inte att överblicka vad en reform av nu aktuellt slag skulle innebära och det är likaså oklart vad det är som utredningen egentligen avser att åstadkomma med sitt förslag. Mot denna bakgrund kan reformförslaget, varken i sin helhet eller i delar, läggas till grund för lagstiftning.

Övergripande generella synpunkter

1. Om uppdraget

1.1 Bakgrunden

I allt väsentligt vilar dagens reglering på den reform som trädde i kraft år 1989. I och med denna kom den svenska påföljdsregleringen att få uttryckliga regler för straffmätning (BrB kap. 29) och särskilda regler för valet av påföljd (BrB kap. 30). De förstnämnda utgjorde egentligen en kodifiering av en lång straffmätningstradition som byggde på att straff skall vara proportionella i förhållande till brottets svårhet, men i förarbeten och senare rättskällor har en tydlig koppling till principerna om proportionalitet och ekvivalens förankrats ytterligare. Vad gäller valet av påföljd eftersträvades en tydligare distansering från tidigare

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

preventionsideologier och ett prognostänkande i syfte att dels uppnå större enhetlighet i rättstillämpningen (förutsebarhet och likabehandling), dels en mer rationell och rättvis användning av fängelsestraff (proportionalitet). Vad man noga bör uppmärksamma är, att det sedan lång tid finns ett utvecklat samspel mellan de normer som lagstiftaren tillhandahåller och den praxis som vuxit fram i domstolar. Vissa grundläggande begrepp och principer har följaktligen vuxit fram genom ett samspel mellan teori och praktik. Nuvarande regelkomplex är produkten av successiva reformer, som dock förenas av vissa gemensamma utgångspunkter som kommer till uttryck i en etablerad begreppsbildning och ett antal grundläggande principer som samverkar inom ramen för systemet. Varken 1989 års reform eller de utredningar som har följt i kölvattnet av denna, har syftat till att förändra de principer som skall styra påföljdsbestämningen (se och jfr bl.a. SOU 1995:91 och SOU 2012:34). Nuvarande system vilar således på solid grund i synnerhet när det gäller straffmättningsfrågor, där det finns mycket stor samsyn att denna skall utgå från en rättvisekonception som betonar intresset av proportionalitet. Straffet bör utmätas och återspegla vad brottslighetens förtjänar i termer av straff (dvs. en relativ proportionalitetsprincip). När det gäller valet av påföljd finns utrymme att till viss del beakta fler hänsyn än rättvisa byggd på ett proportionalitetstänkande, vilket skapar förutsättningar för att ha ett mer differentierat system i denna del. Stor enighet finns även här såtillvida att en nödvändig utgångspunkt är att vid viss brottslighet är absolut nödvändigt att endast böter och fängelse kan tillämpas, men att man i någon mån (inom vissa ramar) bör använda sig av alternativa icke frihetsberövande påföljder som kan ersätta fängelse i viss utsträckning. Svensk rätt utmärker sig i detta avseende inte på något sätt från vad som gäller i alla andra civiliserade rättsstater och deras strafflagar. Det som är signifikant för det svenska påföljdssystemet är närmast det motsatta, att vi i BrB (särskilt kap. 29 – 30) har ett av de mest utvecklade och kalibrerade regelsystemet för att garantera att domstolarnas verksamhet i samband med påföljdsbestämning uppfyller grundläggande rättsstatliga krav på förutsebarhet, likabehandling, rättvisa och en rationell enhetlig tillämpning.

Det sagda utesluter på inget sätt att man ifrågasätter eller överväger (större eller mindre) förändringar av systemet. Onekligen existerar det ett flertal exempel på problem som skulle kunna läggas till grund för ett reformarbete, liksom alternativa varianter till dagens regler.

- Uppenbara kandidater är hur rättsfiguren ”brottslighetens art” bör hanteras (eftersom den vilar på delvis ohållbara kriterier och leder till en oenhetlig rättstillämpning som skapar omfattande tillämpningsproblem).

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

- Likaså kan det inte förnekas att det finns ett behov av en bredare översyn av straffskalorna som i så fall bör innehålla en djupare analys av hur dessa skall kalibreras i förhållande till varandra. Eftersom straffskalorna har tillkommit vid olika tidpunkter, att praxis har utvecklats under lång tid utifrån olika verkligheter samt att lagstiftaren inte alltid valt lämpliga minima och maxima enbart utifrån intresset att uttrycka något slags proportionalitet, finns exempel på bristande straffvärdeharmonier i detta avseende. Flera tidigare utredningar har diskuterat möjligheterna att ersätta de nuvarande påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn med villkorligt fängelse.
- Därutöver finns ett behov av att överväga hur de icke frihetsberövande påföljderna bör vara utformade och om de nuvarande varianterna är utformade på ett ändamålsenligt sätt. Detta gäller såväl frågan om det är motiverat att ha två olika varianter (i form av villkorlig dom och skyddstillsyn) som kriterierna för hur man skall välja dem emellan. Ett trovärdigt alternativ att överväga är villkorligt fängelse.

Flera av de frågor som kommittédirektiven adresserar är således angelägna och fakulteten är inte kritisk till att en större översyn görs. Det förutsätter dock att man ger en utredning förutsättningar att arbeta med och att man har ett tydligt syfte med vad man vill att det hela skall utmynna i. Det uppdrag som regeringen har formulerat i sina direktiv till utredaren är minst sagt offensivt. Vad som efterfrågas/beställs i direktiven kan åtminstone beskrivas som ett i princip helt ”nytt” system. Om utredningens förslag skulle genomföras, kan det komma att leda till mycket stora /radikala konsekvenser för hur – och på vilka grunder – vi framgent skulle bestraffa personer. En repressionsökning kommer otvivelaktigt att leda till enorma – rent astronomiska – kostnader, både rent ekonomiskt och i termer av ökat mänskligt lidande. Det bör också betonas att den ökning i användningen av främst fängelsestraff som är målsättningen bakom denna ambition (liksom även flera andra nu pågående lagstiftningsprojekt) är exempellös. Om utredningen beräkningar är korrekta handlar det om en reform som skulle kosta åtminstone 17 miljarder kronor (och såvitt kan beräknas ytterligare 8 miljarder om regeringen genomför vissa förslag som utredningen i och för sig inte ställer sig bakom). Antalet extra fängelsestraff som skulle dömas ut skulle uppgå till 16 000 år och Sverige skulle få en fångpopulation som liknar den i Turkmenistan.

Mot detta skall ställas att aldrig i något sammanhang förklaras *varför* dessa ändringar – både ifråga om kriminal och straffrättspolitisk inriktning är nödvändiga, önskvärda etc. Det hela är mer än anmärkningsvärt. Inte någonstans – alltså varken i direktiven eller utredningens betänkandetext –

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

nämns eller kommenteras de kunskaps- och evidensbaserade fakta som klart och tydlig ger en helt annan verklighetsbeskrivning än den som framgår av direktiven och utredningens betänkande. All brottslighet förutom den s.k. gängbrottsligheten minskar statistiskt sett, att all erfarenhet visar att inga positiva effekter kan påvisas eller förväntas av fler eller längre fängelsestraff eller i övrigt en mer repressiv straffrättspolitik samt att återfallsfrekvenserna är lägre för de som verkställer icke frihetsberövade påföljder jämfört med de som döms till fängelsestraff etc. etc.

Huruvida några brottspreventiva effekter kan väntas är högst osäkert; det är snarare klart att en sådan radikal omsvängning i bestraffningsstrukturen kommer att generera mer brottslighet och betydligt farligare personer (som efter det att personer som avtjänat fängelsestraff skall återvända till samhället).

Hela situationen framstår från vetenskapligt håll som verklighetsfrånvärd, duperande och faktaresistent. Juridiska fakulteten låter andra remissinstanser uttala sig närmare om detta och nöjer sig i detta yttrande med att erinra om att oavsett hur man värderar önskvärdheten i de ovan nämnda konsekvenserna, bör man vara mycket försiktig innan man genomför en så genomgripande förändring som nu föreslås. Det kräver i vart fall omfattande och grundligt förarbete.

1.2 *Om utredningens arbete och tiden*

En absolut förutsättning för att man skall kunna genomföra en reform av nu aktuellt slag är att det system som skall ersätta det befintliga dels är noga genomtänkt och förankrat i grundläggande principer, dels att resultaten av en förändring leder till att systemet i någon mening blir bättre. Vad man avser med att ett regelverk är "bättre" än ett annat är föremål för både en normativ bedömning och en fråga om förändringen kommer att återspegla ett högre mått av rationalitet. Det sistnämnda syftar här på beslutsrationalitet i det att reglerna bör leda till en tydligare, enklare, mer logisk beslutsstruktur som ger domare tillräcklig vägledning i konkret beslutsfattande och en påföljdsbestämning som uppfyller de mål och syften som man ställer upp när man skapar systemet.

Ännu viktigare är dock de normativa implikationerna. Påföljdssystemet, i vart fall såsom det ser ut i Sverige, är en starkt principiellt präglad normbunden verksamhet som syftar till att upprätthålla grundläggande rättsstatliga och moraliska krav på förutsebarhet, likabehandling samt i möjligaste mån åstadkomma en rättvis och rationell användning av statens mest ingripande åtgärd som den kan vidta mot sina medborgare – dvs. tilldelning av straff. Hur man utformar regler och principer är följaktligen inget man bör ta lättvindigt på. Hur vi väljer att bestraffa kommer att avslöja mycket om hur samhället ser på begrepp som rättvisa. Att utdöma

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

straff på dubiösa grunder kan vara nästintill lika problematiskt som att fälla personer till ansvar för brott på felaktiga grunder. Det ställs följaktligen högre krav på rationalitet i det system som man väljer att lägga fram. Från en strikt etisk synvinkel är det inte oväsentligt hur man formulerar och motiverar bestraffning. Som sagts måste reglerna och beslutsstrukturen i det nya systemet tillhandahålla normer som är tillräckligt tydliga för att domstolar skall kunna hantera olika enskilda fall på ett likartat sätt samt att såväl tillämpningen (för domstolen) som resultatet (för den dömda och allmänheten i övrigt) framstår som begripligt och motiverat. I annat fall kan man inte vänta sig att systemet vinner acceptans.

Med detta sagt kan Juridiska fakulteten konstatera att utredningen inte förmått presentera ett förslag som uppfyller de ovan nämnda kraven. Mycket av detta beror givetvis på förutsättningarna för utredningens arbete. Att förvänta sig att någon, på den extremt korta tid som utredningen har haft på sig, skall kunna presentera ett förslag till ett helt nytt system, är inte realistiskt med hänsyn till uppdragets storlek och komplexitet. Uppgiften försvåras vidare av att det i direktiven förutsätts att det görs en närmast helvändning på det normativa planet. Det sätt som direktiven binder utredaren på detaljnivå i olika delar och genom snävt formulerade uppgifter begränsar möjligheterna att belysa frågorna på ett allsidigt sätt, innebär att det inte är fråga om den normala typ av beredning av underlag för ett kommande beslut som regeringsformen kräver och som måste respekteras. Man kan mot denna bakgrund ställa sig frågan varför man överhuvudtaget tillkallar en utredare och en expertgrupp om man redan bestämt vad de skall tycka och komma fram till. Det är rent provocerande att se hur det grundlagsfästa beredningskravet numera behandlas i moderna lagstiftningssammanhang.

Lika anmärkningsvärt är det att de remissinstanser som fått betänkandet för yttrande ges så kort tid att ta del av det mycket omfattande betänkandetexterna, och utifrån dessa komma med synpunkter på förslagen. När remisstiden dessutom inleds vid midsommar och i huvudsak sträcker sig över sommar- och semestertid börjar det som är en handling att se ut som en tanke.

Vad som antytts ovan framgår också tydligt av att de tre straffrättsliga experterna i Straffreformutredningen tydligt markerat hur arbetet i utredningen har bedrivits och i vad mån de kan ställa sig bakom utredningens slutliga produkt (se s. 1857 ff. och s. 1861 ff.). Kritiken kan sammanfattas som att expertgruppen inte haft tid att förbereda eller vid möten diskutera de omfattande texter och frågor som är nödvändigt för att kunna ta ställning till de frågor som utredningen behandlat. Detta leder experterna till slutsatsen att (inte ens) de inte kan överblicka konsekvenserna av förslagen samt att det inte i tillräcklig grad funnits en

fokusering på de principiella frågorna som måste besvaras för att man skall kunna konstruera ett system av nu aktuellt slag. Juridiska fakulteten kommer att återkomma till liknande synpunkter nedan, men redan det sagda är att uppfatta som att starka varningsklockor ringer på ett närmast alarmerande sätt.

1.3 *Vad syftar utredningen till?*

Vid läsningen av betänkandet och genom studiet av såväl de föreslagna lagändringarna samt hur argumentationen kring dessa förs, blir fakulteten – enkelt uttryckt – inte klok på vad det är utredningen anser sig lägga fram för slags förslag. Det finns argumentation i båda riktningarna. Som redan sagts går det inte att ta miste på att vad som efterfrågas i kommittédirektiven i det närmaste avser ett systemskifte, som skall medföra något slags radikal förändring (eller med den numera politiska uttrycksformen ett ”paradigmskifte”). När man emellertid tittar på de konkreta förslag som diskuteras av utredningen är det inte lika klart att detta är vad lagstiftaren får (frågan utvecklas nedan). Åtminstone a priori skulle man kunna säga att det inte behöver framstå som så offensivt eller radikalt. Majoriteten av texten ägnas åt en ett stort antal lagtekniska lösningar och omdispositioner och flera av förslagen ser mest ut att handla om redaktionella ändringar eller språkliga omformuleringar.

- Straffmättningsvärde skall kallas *straffets längd*
- Straffvärde skall även fortsättningsvis bedömas utifrån skada och skuldelement (dock med tillägget att domstolar skall tänka på att det alltid finns ett skyddsintresse bakom kriminaliseringen)
- Villkorlig dom och skyddstillsyn skall ersättas villkorligt fängelse, som dock kan ha i princip samma innehåll som dagens icke frihetsberövande påföljder (med avseende på verkställighetsinnehåll i form av övervakning, behandling och övriga tilläggssanktioner)
- I princip samma omständigheter som beaktas idag för att välja mellan fängelse och en icke frihetsberövande påföljd (dvs. brottslighetens straffvärde, art och återfall) skall även fortsättningsvis styra användningen av fängelsestraffet (och valet mellan om detta skall vara villkorligt eller ovillkorligt)
- Osv.

Mycket av det som konkret läggs fram som konkreta lagförslag i ett nytt system, skulle således kunna beskrivas som mer eller mindre en ompaketering som görs främst i syfte att kunna införa symboliska förändringar eller markera olika saker (t.ex. att det skall framgå att den dömde skall ”förtjäna privilegiering”, ”tydliggöra turordningen” på vad

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

som är huvudregel respektive undantag etc.). I sak behöver flera av förslagen inte innebära särskilt stora förändringar, givet att domstolar kan använda tidigare praxis och erfarenheter för att hantera de nya reglerna. I så fall kan man fråga sig om – och varför – det behöver göras så genomgripande förändringar på regel- och systemnivå som det som föreslås.

Det är emellertid långt ifrån säkert att förslagen är att uppfatta som så lamma. Utifrån hur direktiven är utformade är det, som redan sagts, uppenbart att vad som efterfrågas är en kraftigt höjd repressionsnivå främst bestående i att fängelsestraff skall användas i betydligt högre utsträckning än vad som sker idag (oftare och anstaltsvistelserna skall vara längre). Detta flyttar fokus till hur en sådan förändring förklaras och motiveras med avseende på skäl och principer som bär upp respektive slutsats.

Det finns här dessvärre betydande inkonsekvenser, brister på resonemang eller rena felaktigheter i hur man i betänkandet resonerar om de skäl som ger stöd för respektive slutsats. Det är påfallande hur utredaren försöker förankra sina slutsatser i olika vedertagna principer samtidigt som dessa har inget eller mycket litet att göra med det man försöker rättfärdiga eller motivera. Detta leder till att en rad begrepp och principer ”missbrukas” eller används på ett sätt som inte är förenligt med hur de annars definieras eller är att uppfatta. Det mest påfallande exemplet är hur utredningen i sina texter genomgående försöker motivera sina förslag – som förmodas leda till avsevärda straffskärpningar, en ändrad straffmätningstradition samt en avsevärd ökning av fängelse som straffform – med att detta *krävs för att man skall kunna upprätthålla proportionalitetsprincipen*. Ofta är detta maskerat som att ändringar ”krävs” för att åstadkomma/möjliggöra en *nyanserad straffvärdebedömning* eller att det krävs för att man skall kunna beakta *brottslighetens allvar*. Enligt juridiska fakulteten är dessa påståenden i flertalet fall där dessa lokutioner används inte korrekt. Alternativt har man en helt egen definition av vad ”brottslighetens allvar” eller *nyanserad straffmätning* betyder (som alltså avviker från straffvärdebegreppet). Men ingen av detta förklaras eller utvecklas i betänkandet. Dessutom innebär detta sätt att argumentera, att betänkandetexten blir mycket svårläst. Likaså förblir det oklart varför utredaren ser det som nödvändigt att genomgående lägga sig vinn om allt det som föreslås i utredningen skall vara motiverat av att det krävs för att resultaten skall möjliggöra ”en nyanserad bedömning”, ”att ett viss straff skall motsvara gärningens allvar” etc. Man skulle ju kunna argumentera för de föreslagna straffskärpningarna och den ökande användningen av fängelsestraff utifrån helt andra principer. Faktum är att en sådan lösning hade varit betydligt enklare för utredningen och avsevärt mer ärlig i förhållande till de normskäl och systemtänkande som man nu försöker pressa in i en reform.

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Att döma av vad de straffrättsliga experterna uttryckt i sina skiljaktiga meningar verkar det som att det inte funnits utrymme att diskutera dessa principfrågor. En annan förklaring kan vara att man i stora delar har missförstått en rad begrepp och principer och därför, försåtligt eller av ren okunnighet, använder dem på fel sätt. Ytterligare en tänkbar förklaring är att man använder dem för att de intuitivt har positiva konnotationer, är djupt förankrade i vårt rättssystem samt har en bred acceptans hos dem som har att tillämpa och utvärdera systemet. Om den praktik som man föreslår inte låter sig förenas med de aktuella begreppen och principerna, finns det en uppenbar risk att begrepp som straffvärde, vad som är förtjänt, vad proportionalitet kräver etc. istället används som ett slags övertalningsdefinitioner. Detta kommer till uttryck i betänkandetexten bl.a. i det att man inte uppmärksammar och/eller tillräckligt skiljer mellan olika distinktioner som t.ex. absolut/relativ proportionalitet, abstrakt/konkret straffvärde, kvalitativa/kvantitativa skillnader (i fråga om straffvärde), skäl som påverkar straffmätning/skäl för val av påföljd samt att olika slags skäl har olika funktion/betydelse på olika nivåer. Allt smälter samman i någon slags soppa, där man i texterna säger sig utgå från vissa antaganden om vad som skall anses vara grundläggande eller t.o.m. det som skall motivera en viss föreslagen lösning, samtidigt som man – så snart det står klart att förslagen står i direkt strid med som följer av dessa ”grundbultar” (utredningens eget ordval) – justerar dem eller tillgriper andra värden eller hänsyn för att överge principen. Oklara och direkt ovetenskapliga uttryck som ”en pluralistisk syn på straffrätt” med hänvisning till ”humanitet med annan tonvikt”, ”brottsoffrets berättigade intresse” används för att fylla ut motiveringarna, men faktum är att det är allt annat än klart vad det är man syftar på och hur dessa uttrycksformer påverkar straffvärdebegreppet eller de berörda principerna. Detta blir tydligt såväl när man diskuterar straffvärdebedömningar av flerfaldig brottslighet, hur man ser på straffskalornas utformning, hur man hanterar strafflindringsgrunder m.m. Så snart en lösning byggd på proportionalitetsbegreppet eller andra vedertagna uppfattningar om straffmätningen inte korresponderar med den markanta repressionsökning man vill (skall) åstadkomma, beskrivs resultaten lakoniskt som ”orimliga” eller ”osunda”. Man ger dock ingen förklaring till *varför* så är fallet. Istället hemfaller man till argument om att ”behovet av nyansering kräver” högre straff, vilket är ett sätt att göra våld på begreppen proportionalitet och straffvärde. (Vad man i princip säger är att om de repressionsökningar som man vill ha inte kan åstadkommas genom att domstolar gör straffvärdebedömningar utifrån proportionalitetsprincipen, så skall domarna tillmätta proportionaliteten ännu större vikt för att kunna höja straffen.) Det hela går inte ihop begreppsligt, logiskt eller systematiskt.

Ett annat återkommande argument som används för att motivera olika lösningar som bättre korresponderar med direktiven och den där uttryckta

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

önskan att använda mer fängelsestraff, är att det på ideologisk nivå skall uppmärksammas att det finns andra intressen, ”funktioner”, ”syften” eller ändamål med straffbestämningsreglerna. Detta illustreras på ett tydligt sätt i kapitel 4, där begreppen brottsoffer och intresset av samhällsskydd förs in. (Dessa används därefter genomgående i betänkandet mer eller mindre som ett trumfkort för att motivera en förslagen lösning som inte harmonierar med andra regler, principer eller etablerade uppfattningar om hur proportionalitet och rättvisa bör bedömas).

För att undvika missförstånd menar Juridiska fakulteten naturligtvis inte att intresset av att uppmärksamma och erkänna brottsoffrets roll i rättsprocesser är irrelevant för det som här diskuteras. Brottsoffret har ett högst befogat intresse att synas, vara delaktig och komma till tals i olika sammanhang samt i någon mån få ett slags upprättelse för den skada, kränkning etc. som han eller hon lidit genom brottet. Det råder inte heller tvivel om att detta intresse i allt större utsträckning idag beaktas i hela rättskedjan. Detsamma gäller intresset av samhällsskydd. Medborgare har ett berättigat anspråk på att samhället tillhandahåller ett erforderligt skydd mot skada och faror i sådan utsträckning att samhället sett som helhet framstår som anständigt och tillräckligt. Vad fakulteten vill framhålla är att hänsynstagande till dessa intressen inte är detsamma som att säga att de skall modifiera straffvärdebedömningarna eller att de skall påverka hur vi definierar proportionalitet i större utsträckning än vad de redan gör idag. I vart fall är det inte klart att de nämnda intressena skall betraktas som något ”nytt” som förs in som ett komplement till straffvärdekriterierna för att i vissa fall ytterligare kunna skärpa straffen. Detta sätt att argumentera visar att utredaren inte verkar förstå, eller väljer att bortse från, hur begrepp som skada, skyddsintresse, brottsoffekt och straffvärde hänger ihop (i ett nivåtänkande).

Brottsoffrets behov av att man beaktar den kränkning som denne lidit beaktas redan med dagens reglering i straffvärdebedömningar genom att det för all kriminalisering förutsätts finnas en utpekad skada (fara, kränkning etc.), vilken i sin tur utgör ett intrång i ett skyddat intresse. I den mån det finns ett brottsoffer, är det just denne som är bärare av detta intresse. I så måtto står brottsoffret och den skada han eller hon lidit redan i centrum för straffvärdebedömningen. Straffet ökar inte för att det finns ett brottsoffer, utan bestäms utifrån den skada som brottsoffret har åsamkats. Hur skadan skall värderas bestäms av ”det” (dvs. den skada, fara, kränkning etc.) som kriminaliseringen pekar ut som den relevanta följden (smärta, ekonomisk skada, etc.). Detta utgör grunden för straffvärdebedömningen. Kriterierna för att värdera och rangordna de olika skadorna som anges i respektive straffbestämmelse följer därefter av uppräkningsen i BrB 29:1, kompletterad av försvårande och förmildrande omständigheter. Härigenom erbjuder straffrätten en viss upprättelse i det att gärningsmannen klandras för den skada han åsamkat brottsoffret och

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

vedergällningen skall för att vara rättvis (både för gärningsman, brottsoffer och samhället i övrigt) stå i proportion till brottets allvar (dvs. graden av skada etc.). Brottsoffrets kränkning utgör således måttstocken för hur straffvärd gärningen anses vara. I så måtto finns ju brottsintresset representerat i såväl brotts- som straffvärdebegreppet. Men vad som utgör skadan bestäms av själva kriminaliseringen. Såvida man inte argumenterar för att hänsyn skall tas till det enskilda brottsoffrets privata uppfattning om vad han eller hon vill ha för slags straff i ett konkret fall (vilket det av många anledningar saknas anledning att göra och det verkar inte heller utredning mena skall vara av betydelse), innebär det sagda att det är – och endast kan vara – *gärningen* (som kränker brottsoffret) som är styrande för hur vi bör bestraffa. Utredningen verkar som sagt inte mena något annat, men i så fall blir det ytterst oklart varför hela denna del av det s.k. ”pluralistiska synsättet” överhuvudtaget diskuteras. Lika oklart blir det varför och hur man senare på åtskilliga ställen i betänkandetexten och i flera konkreta lagförslag ändock för in brottsoffret som ett särskilt argument för att skärpa straffen. Att ta hänsyn till brottsoffrets berättigade behov av upprättelse har blivit en övertalningsdefinition. Vem kan sägas emot?

Frågan är dock vad detta har att göra med de regler och principer som utredningen faktiskt har tagit sig an att reformera. Det förefaller vara så att man i sin ambition att motivera en ofantlig repressionsökning blandar ihop frågan om brottsoffret får någon upprättelse med frågan om straffen är tillräckligt sträng. Om det är straffvärdenivåerna som man är missnöjd med (dvs. att för låga straff döms ut, att tillämpning av asperationsprincipen leder till för lindriga straff sett i en helhetsbedömning), så är det väl dessa regler man borde angripa. (Det är för övrigt, generellt genom hela utredningen, högst oklart om det är normerna på regelnivå eller den praktiska tillämpningen som utredaren ställer sig kritisk till – förmodligen är det litet av båda.) Att emellertid hänvisa till att brottsofferperspektivet inte kan tillgodoses om man enbart utgår från proportionalitetsprincipen och begreppet straffvärde (samt hur de tillämpas), innebär inte att argumentationen kompletteras med något nytt innehåll (dvs. nya omständigheter, hänsyn eller kriterier) som skulle kunna användas eller påverka straffvärdebedömningarna. Om hänsyn till brottsoffer eller samhällsskydd skall beaktas mer än vad som idag följer av straffvärdekriterierna, måste begreppet straffvärde rent logiskt fyllas ut med något som förklarar varför vi bör vedergälla strängare. Annorlunda uttryckt: straffvärdet kan inte enbart värderas utifrån hur mycket bäraren av intresset skadas, kränks av gärningen utan det finns något ”annat”. Vad detta skulle vara lämnar utredningen dock helt outrett. Det faktum att det (ofta) existerar ett brottsoffer är i sig inget argument för att göra brottet svårare eller straffet strängare.

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Vad som sagts ovan kan framstå som elementa och en onödig exkurs, men det tycks vara nödvändigt att påpeka det, då utredningen intar en delvis helt annan syn i frågan. Det i betänkandetexten redovisade synsättet kan således med fog ifrågasättas.

En alternativ för både lagstiftaren och utredningen hade varit att i större utsträckning frikoppla sina förslag och resonemang från de grundläggande värden, principer och skäl som idag bär upp systemet. Man skulle kunna motivera flertalet av de förslag som gäller förändrade straffmättningsregler genom blankt konstatera, att i vissa fall är man inte så intresserad av proportionalitet, förutsebarhet, rättvisa eller likabehandling och enhetlig rättstillämpning; andra hänsyn är viktigare. Ett problem med en sådan transparens kan naturligtvis bli att det tydligare framgår att vad det är man i huvudsak bygger sin argumentation på är rena preventionsargument (vilket i så fall gör förslagen behäftade med ett helt annat slags kritik) eller att man inte har så mycket annat bakom sina slutsatser än intuitivt, common sense-baserat tyckande. Straff bör skärpas radikalt – oavsett vilka konsekvenser det får eller att man inte kan förvänta sig några positiva effekter – helt enkelt för att ”vi tycker så”. Som framgått ovan bör en sådan attityd inte läggas till grund för en så omfattande omstöpning av så viktiga bestämmelser som här är aktuella.

Med denna tämligen omfattande kritik mot hur utredningens argumentation är uppbyggd, vill fakulteten framhålla att det naturligtvis är politikens prerogativ att bestämma hur lagarna skall utformas samt vilka regler och beslutsstrukturer som är mest ändamålsenliga och leder till bästa resultat. Juridiska fakulteten driver ingen egen kriminalpolitik utan ser endast som sin uppgift att kommentera de förslag som lämnas utifrån ett rättsvetenskapligt perspektiv. I så måtto handlar det om att utvärdera om de förslag som lämnas kommer att utmytna i regler som går att tillämpa på ett motsägelsefritt sätt samt huruvida de olika normativa skälen för att välja endera lösningen reflekterar någon värderingsmässigt koherent struktur. I det som har berörts ovan kan så inte (på långa vägar) sägas vara fallet.

I detta sammanhang kan man inte heller bortse från att en rättsvetenskaplig analys av i vad mån ett system återspeglar något slags rationalitet när det gäller hur man prioriterar vissa skäl framför andra är (mer eller mindre helt) beroende av andra hjälpvetenskapernas kunskap och fakta. I denna del framstår utredarens argumentation som helt faktaresistent. Juridiska fakultetens avstår dock från att kommentera i vad mån direktivens och utredningens förslag framstår som rationella utifrån ekonomiska, kriminologiska eller andra aspekter. Andra remissinstanser kan bättre belysa vilka brottspreventiva och andra effekter som kan förväntas samt hur dessa skall värderas mot kostnaderna för en reform.

1.4 *Om behovet av större reformer*

Innan fakulteten går närmare in på en granskning av vissa av de enskilda förslagen, skall vissa kommentarer lämnas angående behovet av/det lämpliga i att genomföra en så stor reform som den som utredningen föreslår. Detta väcker frågan i vad mån det faktiskt (i vart fall på regel- eller systemnivå) är fråga om så stora förändringar som utredningen vill gesken av. Man bör här skilja mellan konsekvenser på regelnivå och de praktiska effekterna i fråga om tillämpning (vilket kommer att reflekteras i den allmänna repressionsnivån). I det sistnämnda avseendet är det uppenbart att förslaget syftar till att åstadkomma avsevärda förändringar/förändringar av repressionsnivån, inte minst fråga om hur man är beredd att höja straffskalemaximima, straffmättningsbestämmelser, användningen av fängelse etc. Detta innebär dock inte att man på regelnivå behöver uppfatta att utredningen föreslår så stora förändringar; i vart fall inte så stora att det motiverar helt nya kapitelindelningar, nya paragrafer, ett delvis nytt språkbruk etc. (Om däremot villkorligt fängelse skall införas är det emellertid nödvändigt att BrB kap. 27-28 utmönstras och ersätts med bestämmelser om denna påföljd. Men detta är en begränsad fråga)

Som förslaget är utformat är det mycket svårt att avgöra om en sammanslagning av bestämmelserna om straffmätning och val av påföljd till ett och samma kapitel kommer att bidra med någon ökad tydlighet när det gäller beslutsstrukturen. Eftersom påföljdsvalet till stor del styrs av straffvärdebedömningen är det ofrånkomligt att det finns ett direkt samband mellan dessa bestämmelser. Likaså finns det ett samband såtillvida att både de s.k. billighetsskälerna och återfallsregleringen idag återfinns i båda kapitlen och anses vara relevanta för både straffmätning och val av påföljd. Detta skapar ett behov av att tillämpa kapitlen dialektiskt. Samtidigt finns det risker med att byta ordning, struktur för beslutsfattandet. Men fakulteten har mycket svårt att se att utredningen med sitt förslag åstadkommer någon reell förändring (eller förbättring) genom att slå samma dessa regler i ett och samma kapitel. Detsamma gäller terminologi och begrepp som används för att förtydliga hur reglerna skall användas. Mycket handlar om att man riskerar att försvåra för dem som har att tillämpa systemet att förstå om de nya reglerna innebär några egentliga förändringar i sak eller om det mest är redaktionella ändringar. Man måste veta hur det kommer att tillämpas, vilket i nuläget är mycket svårt att säga något om. Inte minst med hänsyn till att utredningen i sin text ger extrem få eller tydliga exempel på hur de ”nya” reglerna är avsedda att tillämpas. Man verkar överhuvudtaget inte haft tid eller möjlighet att pröva de föreslagna reglerna på olika typfall.

I denna del kan det knappast sägas att utredningen bidrar att skapa ökad klarhet när det gäller det allmänna språkbruket och synsättet på

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

beslutsstrukturen. Det läggs en icke oväsentlig möda på att försöka korrigera olika slags fördomar om att vissa regler ”läses” eller ”kan läsas” som att (alltför) stor vikt läggs vid gärningsmannen (istället för brottsoffret etc.). Det är nästan ironiskt att den bild som förmedlas genom direktiven och i utredningen är, att 1989 års reform ger för stort utrymme åt *gärningsmannen*, när reformen då den genomfördes kritiserades för precis motsatsen, dvs att den lade ett alltför ensidigt fokus på *gärningen* och alltför litet tog hänsyn till gärningsmannen. Proportionalitetsprincipen har inte sällan anklagats för att just sakna ”gränser” och möjlighet att ta tillräcklig hänsyn till gärningsmannen och att den därför risker att leda till en ökad och närmast okontrollerade repressionsnivåer. Nu angrips den istället för att vara en garant för motsatsen. Problemet ligger förmodligen i att den som fäller respektive omdöme (om såväl den aktuella principen som systemet i helhet) inte riktigt klargör vad det är kritiken tar sikte på. Det finns säkert korrekta antaganden både vad avser att proportionalitetsprincipens brister att tillgodose andra intressen (t.ex. av humanitet, rättvisa i ett vidare perspektiv eller olika former av individualpreventiva hänsyn). Likaså kan man betrakta systemet som helhet och enkelt identifiera undantag som rimmar mindre väl med en mer strikt gärningsinriktad bedömning av svårheten/allvaret. I vad mån det går att förena olika slags normer och principer beror naturligtvis på vad man menar är huvudregler och vad som utgör undantag. Likaså måste man hantera de principer som systemet är uppbyggt på (och dessa är fler endast en enkel princip om strikt proportionalitet). Systemet är redan idag ”pluralistiskt” i det att flera olika hänsyn, principer och intressen samsas inom det som utgör påföljdsläran. Det är dock avsevärt mer komplext än att det bara ensidigt utgår från gärningsmannen.

Således: till skillnad från vad som anges i direktiven och i utredningen (samt i den allmänna debatten i övrigt) menar fakulteten att det är helt missvisande att tala om att dagens bestraffningsideologiska utgångspunkt bottnar i ett *gärningsmannainriktat* perspektiv och att detta sker på bekostnad av brottsoffret. När det gäller frågan om vad som utgör legitima skyddsintressen, vem som kan vara bärare av dessa samt hur den utpekade skadan ser ut står ju brottsoffer (i den mån sådana finns) helt i centrum. När det gäller utformningen av hur påföljd skall bestämmas är det svårt att påstå annat än att i centrum står *gärningen*. Det är denna (främst mätt och bedömd i termer av straffvärde, svårhet, dess allvar samt ibland dess karaktär eller relation till tidigare brottslighet) som till allra största delen bestämmer vilken påföljd som kan komma ifråga. Inom vissa ramar – och endast inom ett visst begränsat intervall – kan därefter vissa andra omständigheter knutna till gärningsmannens person, situation eller behov påverka och korrigera bedömningen. Ibland sker dessa korrektiv i begränsad utsträckning (t.ex. vid valet av tilläggssanktion), i andra fall är påverkan mer framträdande. Det finns således undantag (främst vid valet

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

av påföljd), men på det stora hela är det direkt missvisande att hävda att systemets fokus ligger på gärningsmannen.

I det sagda ligger inget förnekande av att det nuvarande påföljdssystemet skulle kunna förändras på en rad punkter och att helheten (inklusive hur vissa grupper av brottslingar särbehandlas vid påföljdsbestämningen) utgör en kompromiss av tankegodis från olika epoker med olika bestraffningsideologiska utgångspunkter. I vad mån de undantag som finns utgör problem som allvarligt utmanar systemet som helhet, beror på dels vilka skäl som finns för undantagsreglerna, dels hur stora dessa undantag faktiskt är.

Fakultetens uppfattning är att man i utredningen lägger alltför stor betydelse vid vad systemet ”signalerar” eller kommunicerar. Särskilt i blickfånget står den i BrB 30:4 uttryckta presumtionen *mot* fängelse; formuleringen i första stycket uppfattas som att vara alltför förmånlig för gärningsmannen. Bortsett från att dessa påståenden inte är vetenskapligt belagda, analyserade eller att det ens framgår *vem* som hyser dessa uppfattningar, kan det ju mot dem anföras att man i princip lika gärna kan säga att det med nuvarande utformning av reglerna egentligen är lika självklart att säga att det (innan en tillämpning av BrB 30:4 st. 1 blir aktuell) finns en *mycket stark presumption för* fängelse eftersom det i respektive brottsbeskrivning endast finns angivet att straffet är fängelse (eller böter för de brott som inte når upp till fängelsenivå). Vad som anges i BrB 30:4 handlar således om att man skall undersöka om det inom vissa gränser finns anledning att ändå välja en icke frihetsberövande påföljd. Vad som är ofrånkomligt är, att så länge det finns skäl både för och emot fängelse, så kommer alla påföljdsväl att innefatta ett viktande av dessa. Presumptionerna eller dessa skäl kommer alltid att behöva viktas, brytas fram och tillbaka osv., och det är långt ifrån givet vad som skall betraktas som ”utgångsläget” (och än mindre hur detta skall ”läsas”, vad det ”signalerar” eller annars kommunicerar. Som kommer att visa sig nedan i yttrandet är den anförda avvägningen mellan skäl för och emot fängelse något som inte heller Straffreformutredningen kan undvika. Oavsett vilket, bör inte stora genomgripande förändringar genomföras enkom för att skicka signaler eller göra markeringar. Vad systemet överhuvudtaget kan anses signalera ligger f.ö. ofta i betraktarens ögon.

Fakultetsnämnden är vidare inte övertygad om att nuvarande ordning för att välja påföljd (eller konstruktionen i BrB 30:4) – varken i teorin eller praktiken – faktiskt uppfattas som en utpräglad eller orättfärdig privilegiering av gärningsmannen. Första stycket (rörande uppmaningen att särskilt fästa avseende vid omständigheter som talar i lindrigare riktning) är begränsat på flera sätt och läst tillsammans med andra stycket i nämnda paragraf (de presumtionsbrytande omständigheterna i förening med den mer eller mindre determinerade ettårsgränsen för när straffvärdet

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

bryter presumtionen) anger tillsammans egentligen endast en ram för när icke frihetsberövande påföljder överhuvudtaget kan komma i fråga (dvs. i straffvärdeintervallet fängelse i 14 dagar–1 år). Om det skall finnas alternativ till fängelse, måste skälen för och emot att använda dessa vägas mot varandra. Detta kommer, som sagt, inte heller Straffreformutredningen ifrån med sitt förslag till villkorligt fängelse. Således kan det diskuteras om utredningens betoning av symbolvärdet i att vända på presumtionen kommer att leda till några reella ändringar eller i övrigt är motiverad. Men det verkar inte tillmätas någon betydelse.

Ett genomgående problem med betänkandet är att man i texten dribblar med tolkningar och har ett glidande språkbruk, som gör det mycket svårt att bedöma om det är reella betydelseförändringar som åsyftas eller endast retoriska grepp som används när man använder vissa uttryckssätt eller lägger förslag om lagändringar. Ibland upprepas att man förespråkar ett "ett pluralistiskt synsätt", tillämpar lätt modifierade principer ("humanitet med ny balanspunkt"), inför en delvis ny terminologi ("straffets längd") etc., dock utan att man får en förklaring till vad detta betyder eller i övrigt kan förstå det av texten. Detsamma gäller "brottsoffret", vilket berörs ovan. Begreppen och termerna fylls inte ut med något egentligt innehåll och därvid blir det hart när omöjligt att förstå om det avser något nytt (radikalt annorlunda) eller inte. Ett nytt språkbruk av detta slag riskerar vidare att skapa osäkerhet hos dem som kommer att ha att tillämpa regleringen i ett framtida system (i första hand domare, men även alla andra som är inblandade i eller påverkade av påföljdsbestämning). Lägger man till detta att en rad olika tumregler, presumtioner, beräkningsgrunder introduceras samt att det är oklart hur reformen förhåller sig till etablerad praxis (rörande bl.a. beräkningen av mängdreduktioner, hur brottslighetens art skall hanteras etc.) kan betydande tillämpningsproblem komma att uppstå. Man skall inte underskatta den tid det tar för ett nytt system att "sätta sig". Man kan således även med den nu föreslagna reformen förvänta sig osäkerhet under lång period rörande hur nya tillämpningssituationer skall lösas samt hur det nya förhåller sig till det som gäller idag. Erfarenheterna av 1989 års reform (som såsom har sagts ovan till stora delar endast utgjorde en kodifiering av vad domstolar sedan lång tid redan hade gjort) visar att stora tillämpningssvårigheter kan uppstå trots ett omfattande och tydligt regelverk. Som uppenbara exempel på hur 1989 års reform skapade svårigheter för domstolar, kan nämnas hur (det som kom att bli) straffmättningsvärdet skulle behandlas vid påföljdsvalet; detsamma gällde hur domstolar valde att (missförstå och sedan) tillämpa brottslighetens art som ett skäl för fängelse, vilket i sin tur genererade en rad följdproblem för hur olika presumtioner och skäl skulle viktas inom ramen för påföljdsvalet. Detta är dock marginella småsaker jämfört med det som Straffreformutredningens förslag kan komma att medföra och redan nu har inbyggt i sig.

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Sammanfattningsvis gäller alltså, att en absolut förutsättning för att det skall vara värt mödan och risken för tillämpningsproblem att genomföra en reformering av BrB kap. 29–30, är att den nya regleringen kommer att leda till en förtydligad och förbättrad beslutsstruktur och i slutänden mer rättvisa resultat.

Om det skulle vara så att man genom en större reform vill eller försöker dölja att det smygs in radikala och helt systemfrämmande regler som strider mot principerna och de bestraffningsideologiska utgångspunkterna (t.ex. proportionalitet, ekvivalens, likabehandling, förutsebarhet, humanitet m.m.) bör man antingen vara öppen med detta och i så fall argumentera för att det är helt nya slags skäl och att reglerna vilar på nya principer, hänsyn och ändamål. I annat fall bör man avstå från en reform. Under inga omständigheter bör man ersätta den nuvarande ordningen med en ny enbart för att ges möjlighet att genomföra en allmän repressionsökning på andra plan. Utseendet på beslutsstrukturen behöver inte ha något att göra med de sistnämnda förändringarna.

En stor förklaring till att det i flera avseenden är svårt att följa utredningens resonemang och motiveringar är att direktiven så snävt och bestämt formulerat vad utredningen skall komma fram till. Med hänsyn till både magnituden på de frågor som föreslås av Straffreformutredningen och hur både praktiskt och principiellt viktiga de är i och med att de bestämmer hela metoden för hur vi skall bestraffa, måste hänsyn tas till ett flertal faktorer, vilka måste sättas i sin rätta kontext där såväl teoretiska argument som regleringens relation till en omfattande tidigare praxis utvärderas. Detta kräver att omfattande arbete nedläggs för att kartlägga praxis och problem, pröva olika förslag mot de tänkta reglerna, förankra lösningarna i ideologisk eller teoretisk argumentation samt inte minst analysera och utvärdera konsekvenserna av de slutsatser man slutligen framför. Utredningen har uppenbarligen inte hunnit med detta och det kan betvivlas att remissinstanserna hinner komplettera bilden annat än i spridda delar. Allt detta talar för att man bör avstå från att ge sig in på ett sådant stort projekt som det är fråga om. Om inte ens utredningens straffrättsliga experter anses sig kunna överblicka konsekvenserna av sitt egna förslag, återstår frågan vem som skall göra det.

Som utredare har man i detta läge, rent krasst, två val: antingen att konstatera, att det som man är förelagd att utreda och föreslår inte är möjligt att förena med systemets grundläggande värden och principer (givet att man vill att systemet skall vila på dessa antaganden) eller offra principerna och skapa undantag. Vad man däremot näppeligen kan göra är ”både och” – dvs. lämna principvidriga förslag (i enlighet med direktiven) och samtidigt säga att förslagen följer av principerna (eller att man litet ”här och där” justerar principerna/terminologin i enskilda fall för att det

skall passa den aktuella slutsatsen). Brister av detta slag påverkar produktens kvalitet och innehåll.

2. Närmare om utredningens förslag

2.1 Förslag som framstår som principvidriga

Det finns inte utrymme – och är inte heller meningsfyllt – att i detalj kommentera alla de exempel i betänkandet där texten/argumentationen antingen glider eller är direkt motsägelsefull, alternativt att argumentationen är så innehållslös att det inte går att kommentera förslagen. Vissa frågor skall dock särskilt beröras.

(i) Straffvärdebedömningar vid flerfaldig brottslighet

När det gäller frågan om hur man skall göra straffvärdebedömningar av flerfaldig brottslighet utgör detta ett exempel på hur man i utredningen angriper problematiken på ett principiellt ”bakvänt” sätt. Istället för att försöka bringa ordning i frågan och bygga på principiella utgångspunkter, gör man frågan till ett lagtekniskt projekt och skapar (en serie) nya undantag som leder ytterligare problem både i vad gäller det teoretiska fundamentet för s.k. mängdreduktioner som för den praktiska tillämpningen.

Frågan om mängdreduktioner har utretts och diskuterats i åtskilliga sammanhang (se och jfr SOU 2008:85, SOU 2012:34 och senast i SOU 2023:1) och i detta yttrande finns endast möjlighet att kortfattat beröra frågan ställd mot utredningens nya förslag.¹

Att förklara varför inte straffvärdet för flerfaldig brottslighet normalt inte är detsamma som summan av de enskilda brotten straffvärde är inte enkelt. Det beror på ett flera faktorer, bl.a. att straffskalan för ett gemensamt straff är begränsad, att det ofta kan vara en slump hur man antalsräknar brottslighet (dvs. frågan om och när flerfaldig brottslighet överhuvudtaget anses föreligga) samt att varje enskilt brott ibland (inte minst beroende på straffminimums placering) har ett straffvärde som inte låter sig adderas hur som helst utan att summan framstår som helt oproportionerlig (i förhållande till andra brott/brottskombinationer). Det sistnämnda handlar om att man måste betrakta proportionalitet utifrån ett visst perspektiv om man inte skall helt sudda ut skillnaden mellan kvantitativa och kvalitativa skillnader i straffvärde.

Formuleringen av proportionalitetsprincipen sker alltid i relation till något, främst den tillämpliga straffskalan men även i förhållande till annan

¹ Fakulteten hänvisar här till vad som har sagts i remissyttrandet till den senaste utredningen.

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

brottslighet. Den form av retrospektiva relativa proportionalitet förutsätter begreppsligt att man skiljer mellan ordinal och kardinal proportionalitet. Den relativa proportionaliteten sker inom en viss ram (straffskalan) och det normala sättet att illustrera principens budskap är att säga att relevanta kvalitativa skillnader i straffvärde skall komma till uttryck genom att mer klandervärda gärningar tilldelas ett högre straff än mindre allvarliga gärningar. Saken kompliceras naturligtvis om det är fråga om flerfaldig brottslighet, eftersom man i så fall måste hitta modeller för att jämföra kombinationer av brott mot antingen enstaka brott eller andra brottskombinationer. I detta sammanhang kan man inte bortse från att det ofta är en slump hur brott antalsräknas och därför om någon skall dömas för enkel eller flerfaldig brottslighet. Man kan således inte generellt utgå från att flerfaldig brottslighet alltid är mer straffvärd än enkel brottslighet. Vad man är intresserad av är kvalitativa skillnader. Situationen kompliceras av att till varje brott finns en enskild straffskala och för flerfaldig brottslighet finns – givet att ett gemensamt straff skall utmätas (BrB 30:3) – en särskild straffskala som begränsas genom BrB 26:2. Den begränsning som kommer till uttryck bygger på asperationsprincipen, som har genomslag både på straffskale- och straffmätningssnivå. I grunden motiveras denna princip av att ettdera alternativet (kumulation eller absorption) leder till sämre resultat. Man kan enkelt konstruera exempel som visar att straffvärdebedömningar enbart baserade på antalsräkning av brott, och utan att hänsyn tas till asperationsprincipen, leder till resultat som mer eller mindre helt slår ut proportionalitetsprincipen och tanken på att det skall vara brottslighetens allvar (men även gradindelningsfrågor) som styr hur ingripande straffet görs.

Hur man skall hantera den konkreta bedömningen på straffvärdenivå är inte given och kan ske på olika sätt, vilket öppnar för diskussion (givet att man accepterar att principen skall beaktas). Ett sätt är att säga att man inte skall göra några reduktioner (alls) så länge som det sammanlagda straffet håller sig inom den gemensamma straffskalan. Detta får vissa konsekvenser, bl.a. att man inledningsvis inte ger några ”rabatter” alls men väl man ”når taket” måste efterge all möjlighet att uttrycka att tillkommande brottslighet har någon betydelse (straffvärde). En annan konsekvens blir att vissa brottskombinationer av relativt lindrig eller normalsvår karaktär tillsammans kan bli klart mera straffvärd än annan (enkel eller flerfaldig) brottslighet som representerar en kvalitativt sett betydligt större skada.

Ett annat sätt att hantera asperationsprincipen är att alltid successivt beakta den relativa betydelsen av att det är fråga om flerfaldig brottslighet, varvid reduktioner görs från början. De begränsningar som finns på abstrakt nivå ges således motsvarande genomslag på den konkreta straffmätningen, vilket innebär att man inom respektive straffskala alltid ger viss reduktion. Det är också så det sedan länge har tillämpats i praxis och i domstolar har

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

det utvecklats metoder, tumregler, tabeller etc. för hur man skall räkna inom den begränsade straffskalan och därmed nå ett slutresultat som utgör en utgångspunkt för vad den sammanlagda brottsligheten är värd i termer av straffvärde. Det innebär också att ett sätt att åstadkomma en enhetlig rättstillämpning och kunna undvika oönskade tröskeffekter. Kvotdelarna, tabellerna etc. är endast beräkningsmetoder (som domare utgår från för att effektivt hantera de komplicerade bedömningar som måste avgöras i den dagliga hanteringen). Varken lagstiftaren eller rättstillämparen är bundna av dessa modeller. Däremot kan det finnas ett egenvärde i att beräkningar sker på ett enhetligt sätt.

Vad som försvårar all utvärdering av olika förslag rörande mängdreduktioner eller dylikt är dels att det verkar finnas föreställningar om (i) att varje brott leder till ett "visst straff" och att detta innebär (ii) att gärningsmannen får en "rabatt" om straffet inte motsvarar summan av de enskilda.

Att språkligt tala om "rabatter" är helt missvisande om man utgår från att det handlar om att mäta en helhet (och ställa denna i relation till andra brott/brottskombinationer). Proportionalitetsprincipen förutsätter inte (på något sätt) att det finns ett straff för varje brott utmätt; den förutsätter endast att det gemensamma/kollektiva straffet motsvarar vad den samlade brottsligheten är värd relativt sett. I de länder där man i ett första led faktiskt sätter ut ett straff för varje brott som gärningsmannen döms för (och således optiskt åstadkommer ett slags koppling mellan varje brott och ett enskilt straff), tvingas man likväl att i ett senare led revidera summan utifrån olika principer om en "sammanlagd värdering" eller regler om hur straffen skall verkställas. Kopplingen mellan ett visst straff och ett visst brott är således en illusion. Sådana varianter av asperation framstår som minst lika svårförklarliga som de i svensk rätt tillämpade kvotdelarna.

Inget system byggt på något slags proportionalitetsprincip kommer således ifrån att det sammanlagda straffet måste mätas mot och anpassas till annan brottslighet i relativt hänseende. Det kan inte nog understrykas att det är just brottsligheten som helhet som kvalitativt skall jämföras med andra brott (eller brottskombinationer) och inga kvotdelar kan ändra på att det är slutresultatet som är avgörande. Detta har HD också i flera avgöranden bekräftat genom att hänvisa till att domstolar – oavsett hur de kalkylerar en summa – alltid måste göra en samlad bedömning om det framräknande resultatet framstår som rimlig, förtjänt och proportionerligt.

Att brottsoffer utifrån det sammanlagda straffet skulle kunna ha synpunkter på att just det brott som han eller hon drabbats av inte tillräckligt "syns" i det gemensamma straffvärdet kan inte ges företräde framför intresset att straffet återspeglar straffvärdet för den samlade brottsligheten. Hela tanken på att brottsoffer har ett berättigat anspråk på

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

ett visst (eller en viss del av) straff, bottnar i en feltanke om att domstolarnas beräkningsmetoder (med att utgå från ett straff för varje brott som sedan reduceras med hjälp av kvotdelar) ger stöd för att det ”rätta” straffet för ett enskilt brott har rabatterats och att brottsoffret därigenom skulle gå miste om full upprättelse. Det är inte så proportionalitet i ett helhetsperspektiv bedöms. Hävdar motsatsen, borde den svenska regleringen övergå till att använda sig av den typ av kollektivt straff som används i tysk rätt (vid realkonkurrens). Detta diskuteras inte ens i utredningen, varför fakulteten i det följande bortser från denna möjlighet.

Att angripa enskilda i litteraturen diskuterade beräkningsmodeller är ju egentligen helt ointressant ur ett teoretiskt perspektiv. Ingen är som sagts bunden av t.ex. Borgekes tabeller eller dylikt. Om det är så att de kvotdelar som används i domstolar leder till otillfredsställande resultat, borde en utredning i så fall undersöka hur man kan påverka domstolar att ”räkna” annorlunda. Men detta förutsätter att nya modeller tillämpas generellt och konsekvent. Menar man däremot att aspirationsprincipen (åtminstone i vissa fall) inte skall tillämpas alls, hamnar man emellertid i andra och betydligt större principiella problem. I så fall krävs det att man kan förklara varför den relativa proportionalitetsprincipen inte skall få genomslag beträffande just dessa fall.

Utredningen redogör på ett förtjänstfullt för det mesta av det som sagts ovan, och såvitt fakulteten kan utläsa ansluter man sig till skälen bakom aspirationsprincipen. Vidare verkar man förespråka att det centrala vid straffvärdebedömningar av flerfaldig brottslighet skall bygga på en helhetsbedömning. Därefter övergår man till att formulera en ny metod och regel för hur straffvärdebedömningar skall genomföras vid flerfaldig brottslighet. Den genomgående kritik som anförs mot flertalet av utredningens andra förslag och betänkandetext gäller dessvärre även beträffande förslaget om hur flerfaldig brottslighet skall behandlas. Det är helt enkelt mycket svårt att förstå vad som är syftet med utredarens förslag och det mesta av betänkandet rörande det egna förslaget handlar om lagtekniska lösningar som broderas kring en serie huvudregler, undantag och presumtioner.

Det förklaras aldrig varför förslagen till ändring är nödvändiga, lämpliga eller önskvärda och det går inte (varken av utredningens motivering eller förslagen) att ens förstå om det är principerna bakom mängdreduktioner som man finner vara problematiska eller om det är den praktiska tillämpningen i domstolar (eller både och). Fakulteten fördjupar sig emellertid inte i detta.

Efter att på goda grunder ha konstaterat att den lösning som utredningen i direktiven avkrävs en redovisning av, inte kan läggas till grund för en ny

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

reglering, övergår man till att presentera ett eget förslag till hur mängdreduktioner. Dessvärre är detta, om möjligt, än mer tillkrånglat beräkningssystem som, om det genomförs, skulle leda till flera konsekvenser som inte kan anses vara önskvärda om man skall respektera systemet och dess principer i övrigt. Fakulteten utvecklar detta något nedan.

Utredningen menar att huvudregeln bör vara att straffvärdebedömningar av nu aktuellt slag skall ske i första hand utifrån en helhetsbedömning av brottsligheten. I princip är detta precis det som gäller idag. Frågan är bara hur man kommer fram till denna. Idag föregås värderingen av att domstolar först använder tabeller, kvotdelar eller olika slags metoder för att beräkna ett preliminärt gemensamt resultat. Så långt är utgångspunkten oproblematisk, men det löser inte det problem som man fått i uppgift att diskutera, nämligen hur den konkreta straffvärdebedömningen skall gå till. Här tycks utredningen mena att förslaget bygger på ”någon form av asperation”, men man uttalar sig inte om detta är en huvudregel, tumregel eller presumtion eller om det skiljer sig från det som redan idag gäller (s. 1487). Om denna princip skall tillämpas, måste man ta ställning *hur* det skall ske. Om inte lagstiftaren anger detta direkt i lagtext eller dylikt (i likhet med vad tidigare utredningar har diskuterat i form av fasta kvotdelar eller dylikt.), återstår för domstolar att själva utveckla principer/tumregler. Men då är man tillbaka på ruta ett. Det kommer att skapas beräkningsmodeller som – mekaniskt eller inte – används för att beräkna reduktionerna. I fråga om att en helhetsbedömning ytterst skall vara styrande är förslaget sålunda inte kontroversiellt, men inte heller någon lösning.

Därefter övergår utredningen till att skapa metaregler till huvudregeln. För det första skall helhetsbedömningen vid brottslighet där skadan går att kvantifiera (dvs. där skadan, kränkningen återspeglas i konkreta värden, mängder etc. kan mätas i termer av kvantitet), göras utifrån den sammanlagda ”mängden” som alltså utgör det bästa måttet på den sammantagna skadan. Detta är ett annat sätt att säga att i dessa fall skall kumulationsprincipen tillämpas, vilket utgör ett betydande avsteg från asperationsprincipen. Resonemanget kan visserligen ge rimliga resultat i vissa situationer där kvotdelarna å sin sida olyckliga och slumpartade resultat. Ett exempel är t.ex. någon begår narkotikabrott bestående i en transport av 1 kg från punkt A till B, men av olika skäl väljer att dela upp brottsligheten i flera mindre allvarliga brott/enheter (10 eller 100 transporter av mindre mängder). Sett utifrån är gärningen att betrakta som en enhet, vilket skulle kunna leda till att det man betraktar hela förfarandet som ett och samma brott (på planet för brottslighetskonkurrens). Även om så inte är fallet, kan man anföra skäl för att straffet inte bör bli lindrigare bara för att gärningsmannen – kanske för att öka sina chanser att få en lindrigare bedömning – väljer ett systematiskt tillvägagångssätt.

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Utredningen menar att i dessa fall finns inte anledning att göra en annorlunda bedömning än vad som hade varit fallet om gärningsmannen skulle dömas för enkel brottslighet, varvid man normalt räknar samman skadan och bedömer straffvärdet utifrån detta. Den undantagsregeln om kumulation skall gälla alla brott som har en definierad skada som är kvantifierbar (bl.a. ekonomisk brottslighet, förmögenhetsbrott etc.).

Mot utredningen sätt att resonera i denna del, kan konstateras att exemplet ovan (med en narkotikatransport) långt ifrån alltid är det normala. Det vanliga är istället att domstolen har bestämt att det *är fråga om flera brott* och att det *inte finns sådant samband mellan brotten* (t.ex. att det är fråga om brott som föregåtts av planering, en noga uttänkt brottsplan, ett systematiskt tillvägagångssätt). För utredningen verkar det inte vara aktuellt att skilja mellan dessa fall. Det är för de situationer där kumulationsprincipen skall tillämpas, att brottsligheten är likartad och att skadan går att kvantifiera. Vad utredningen inbjuder till är den typ av baklängesresonemang, som tidigare har förekommit särskilt vid mindre allvarliga narkotikabrott, där man lade samman en serie brott (utan närmare samband) och endast räknade samman den totala mängden för att därefter utmäta straffet utifrån totalen. Det finns mycket goda skäl att inte generellt tillämpa en sådan princip. Även om brotten – med utredningens förslag – inte kommer att placeras i en högre svårhetsgrad, kvarstår problemen med att man låter straffvärdet bestämmas linjärt utifrån alltför begränsade kriterier baserade på att mäta kvantitet, och därigenom riskerar att helt underlåta att beakta att dessa bör uttrycka beaktansvärda skillnader i kvalitet.

Om lagstiftaren nu av såväl normativa skäl som legalitetsaspekter faktiskt har avgränsat tydliga enheter för vad som utgör samma respektive olika brott (och domstolen i det konkreta fallet de facto konstaterat att det är fråga om flera brott), bör dessa enheter inte schablonmässigt kunna slås samman när man kommer till straffmätningen och behandla dem som en enhet (samma brott) genom att föreskriva att i dessa fall skall man ha ett undantag från aspirationsprincipen och istället tillämpa kumulation. En sådan straffmätning skulle innebära att straffvärdebedömningar alltför mycket skulle fokusera på begrepp som ”mängd” etc. Den intresserade kan studera den praxis som växte fram när det gällde narkotikabrotten och som endast tog hänsyn till sort och mängd och som helt suddade ut gränserna mellan de olika svårhetsgraderna hos narkotikabrotten (vilket ändrades först efter HD:s helomvändning i en serie fall från åren 2011 och framåt). När ett brott bedömdes som grovt etc. påverkades i princip endast av vilken narkotika och hur stor mängd det var fråga om. Utredningens förslag till ny bestämmelse skulle permanenta denna ordning för viss brottslighet, och det skulle inte endast gälla narkotikabrotten. Det skulle gälla en stor del av den ekonomiska brottsligheten och enkla förmögenhetsbrott.

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Det är möjligt att utredningen förutsett denna risk, för litet längre fram sägs att den föreslagna metaregeln inte skall tillämpas utan undantag. Någon slags asperation är nödvändig för att undvika problem med skillnader i straffvärde i förhållande till brott som kvalitativt måste betraktas som allvarligare. Men hur skall domstolar veta när dessa nya ”tumregler” skall tillämpas?

Sammantaget är det inte alldeles enkelt att förstå hur utredningen menar att den föreslagna regeln och de underprinciper och presumptioner som ställs upp, leder till ett system som i något avseende förtydligar beslutsstrukturen eller i övrigt gör den mer rättvis eller begriplig för den som inte förstår varför inte straffet blir detsamma som summan av de enskilda brottsens straff. Det är en rad huvudregler och undantag som blandas och det förblir oklart när och varför kumulation skall tillämpas framför asperation. Det enda godtagbara skälet är att läran om brottslighetskonkurrens och åtalsreglerna i vissa fall leder till resultat som framstår som olämpliga. I vad mån dessa kan hanteras inom ramen för en helhetsbedömning diskuteras inte.

Om asperationsprincipen ändå skall tillämpas i vissa fall, är det i högsta grad oklart hur reduktionerna i så fall skall beräknas (inte minst mot bakgrund av den tidigare framförda starka kritiken mot hur den beräknas i dagens system). Det är genomgående oklart om det är asperation som princip eller dess tillämpning som utredningen är kritisk till: likaså är det högst oklart på vilket sätt som förslaget skulle leda till mer överskådlig och rimlig ordning för domstolar när ingen vägledning ges. Som utredningen själv har konstaterat är beräkningsmodellerna endast en utgångspunkt för att kunna göra en samlad helhetsbedömning.

För det andra föreslår utredningen ett andra undantag från huvudregeln (som alltså är att domstolar vid straffvärdebedömningen av flerfaldig brottslighet direkt skall göra en bedömning av brottsligheten som helhet). Beträffande brottslighet som innebär ett ”angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person” skall ytterligare en presumtionsregel införas, av innebörden att kumulation skall tillämpas (s. 1492). Till viss del svarar denna grupp av brott mot det tillägg som gjordes i BrB 29:1 st. 2. Dock kan noteras att detta tillägg från år 2010 (som i sig kan kritiseras på flera grunder) handlade om enkel brottslighet och syftade till att ”markera” att domstolar borde uppmärksamma vissa typer av kränkningar som mer straffvärda sett relativt till andra brottstyper. Vid införandet av denna ordning handlade det alltså inte om att justera reglerna för att hantera brottsflerhet.

Varför kumulation skall vara huvudsaklig regel (och ett undantag från helhetsbedömningen) beträffande just dessa fall framgår inte. Det sägs visserligen att eftersom det är fråga om ”kränkningar av en enskild

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

person” så tillför detta ”en kvalitativ skillnad i brottslighetens svårhet”. Vad som skall förstås härmed förblir ett mysterium. Det kan i vart fall inte handla om de kvalitativa skillnader som krävs för att straffvärdet skall påverkas när man bedömer brottslighetens omfattning (kvantitet). Såsom vid så många andra motiveringar till sina förslag konstaterar man att det är intresset av ”rimlighet”. Vilka brott(styper) som omfattas av denna andra undantagsregel är inte specificerat mer än vad som anges i lagtexten (brott mot liv och hälsa etc.), men en kortare uppräknings görs i betänkandet (och omfattar flertalet brott i 3, 4, 6 samt rån och utpressning inklusive alla självständiga former av dessa brott). Fakulteten har stora problem att förstå den normativa bakgrunden till att asperationsprincipen – som vilar på att man beaktar relationen mellan kvantitet/kvalitet på ett helt annat sätt i proportionalitetsbedömningar än det som utredningen diskuterar – i vissa fall skall övergå i att ren kumulation skall tillämpas. Att dessutom överlåta åt domstolar att bestämma omfattningen av detta undantag (dvs. avgörandet av vid vilka brott det skall tillämpas) framstår som direkt ansvarslöst. Om domstolar i ett framtida system skall ha någon chans att hantera den förslagna bestämmelsen, krävs avsevärda förtydliganden.

Förslaget är emellertid mer komplicerat än att endast skapa ett undantag från huvudreglerna om en helhetsbedömning och ”något slags” asperation. Dels kommer det ofrånkomligen bli på det viset att det kommer uppstå situationer där viss brottslighet tillhör den kategori av brott mot person där undantaget med kumulation skall tillämpas och viss brottslighet som inte gör det. Vid straffbedömningar kan domstolar således inte sällan att behöva hantera en straffmättningsoperation där vissa brotts straffvärden skall beräknas utifrån en tillämpning av asperationsprincipen (utifrån något slags kvotdelar?) medan andra brott skall ges fullt genomslag i den gemensamma straffvärdebedömningen (s. 1495). Olika kluster av brott skall (i samma rättegång) vägas mot andra brottskombinationer, där olika principer och olika beräkningsmodeller skall användas för att avgöra hur en gemensam straffvärdebedömning skall göras för att därefter i slutänden underkastas en sammanvägd bedömning. Inför denna ser utredaren det som en fördel att domstolen inför denna sammanvägning har gjort olika beräkningar utifrån *olika* tumregler. Det är inte svårt att inse att dessa bedömningar kommer att skapa tämligen komplicerade räkneoperationer. Däremot är det ganska svårt att se hur det föreslagna systemet skulle leda till en ordning som är bättre än det som gäller idag. Utredningens bild av hur straffvärdebedömningar görs (och kan/skall göras) i domstolar framstår inte som helt realistiska. Faktum är att de förefaller vara helt verklighetsfrämmande.

Till detta kommer att inte ens den nu angivna strukturen – med en huvudregel om samlad bedömning och undantag med föreskriven kumulation för en mer eller mindre oklar krets av brott mot person – skall gälla utan undantag. Utredaren menar nämligen att i vissa fall där

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

undantagsregeln om kumulation vid brott mot liv och hälsa etc. skall gälla – vilket alltså bygger på att det i dessa fall är fråga om en annan ”kvalitativ skillnad i svårhet” – skall denna ändock kunna vederläggas. Om det finns *ett samband* mellan de olika brotten, t.ex. genom att ett brott utgjort ”ett led i ett annat” eller ”begåtts inom samma händelseförlopp, bör det finnas ett undantag från undantaget (från att tillämpa kumulation) och istället skall man återgå till huvudregeln om en ”samlad bedömning” (utifrån något slags asperation). Att ett samband kan utgöra skäl att inte se lika strängt på viss brottslighet som bedöms tillsammans med annan allvarligare brott om de har begåtts i ett sammanhang är inte felaktig men inte heller ny. Under delvis andra omständigheter hade vissa delar av brottsligheten kunnat konsumeras såsom medbestraffad på planet för brottslighetskonkurrens.

Även om det sagda är helt korrekt i sak att bör det uppmärksammas att utredningen i sin argumentation använder existensen av ett ”samband” på två helt olika sätt. Det som talas om strax ovan gäller skäl för att avstå från en presumtion om kumulation på grund av att det finns ett samband. Beträffande den första undantagsregeln om en presumtion för att använda sig av kumulation vid brottslighet där skadan går att kvantifiera (se ovan och exemplet med narkotikabrott), så var det också sambandet mellan brotten som gjorde att man ville ha en särskild undantagsregel där kumulationsprincipen tillämpas. Problemet är bara att man använder sambandet för att komma fram till slutsatser som är diametralt motsatta. Det kan möjligen finnas en öppning för att dessa slutsatser är logiskt förenliga, men det blir ingen enkel uppgift för domare att utifrån den vägledning som ges i betänkandet förstå hur förekomsten av ett samband skall hanteras.

Inte heller det sagda om att ett samband mellan olika brott i vissa fall kan tala för asperation även om det rör sig mot brott mot liv och hälsa gäller utan undantag. Om det är fråga om systematiskt begången brottslighet, kan ett samband mellan brottet nämligen återgå till att vara något försvårande (åtminstone i vissa fall).

Man skulle kunna säga mycket mer om utredningens förslag och sättet att resonera. Det ovan påpekade torde vara tillräckligt att peka på att det är och förblir helt oklart på vilken grund utredningen menar att mängdreduktioner skall ges, hur de skall beräknas, varför vissa undantag är motiverade att ha, hur dessa situationer skall avgränsas osv. Det framgår inte heller av den föreslagna lagtexten. Det arbetssätt som anvisas i det som skulle komma att bli förarbeten, framstår som helt orealistiska och otillräckliga. Skulle detta förslag leda till lagstiftning, kommer det att leda till enorma, närmast oöverstigliga tillämpningsproblem i domstolar och inte resultera i en tydligare eller mer transparent beslutsstruktur. Förmodligen skulle domstolar göra en ”samlad bedömning” utifrån sina

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

egna premisser och då är vi inte särskilt långt ifrån det som redan gäller idag.

Betydligt mer kan anföras mot den föreslagna ordningen.

Fakulteten stannar här med att konstatera förslaget inte bör genomföras i denna del.

(ii) Dubbla straff för gängkriminalitet

I direktiven som utredningen haft ingår att oavsett ställningstagande i sak föreslå en straffskärpningsbestämmelse som tar sikte på alla brott som har något slags samband med kriminella nätverk. Direktiven går så långt att ange att det skall föreslås en regel med innebörden att sådana brott ska få ett straff som motsvarar det dubbla i relation till vad som annars skulle ha dömts ut. Vad som uttrycks i direktiven utgör en fortsättning på de förändringar som genomfördes så sent som år 2023 och resulterade i BrB 29:2 a och 26:3 a. Vad gäller den sistnämnda bestämmelsen bör det framhållas att den utgör något av en anomali i lagstiftningssammanhang. I princip innebär den att man – genom att ange att vissa brott kan tilldelas en högre straffskala om vissa kvalificerande rekvisit är uppfyllda – har skapat en särskild svårhetsgrad av vissa (inte specificerade) brottstyper. Det är närmast som en egen brottstyp; vad som finns är brottsrekvisit (hämtade från enskilda brottstyper i förening med kvalificerande försvårande rekvisit) och en särskild straffskala. Vad som saknas är en särskild brottsrubricering. Hur straffvärdebedömningen inom denna nya straffskala skall gå till preciserades inte i samband med 2023 års reform. Således skall domstolar enligt gängse regler tillämpa straffvärdeomständigheter, varvid de synnerligen försvårande omständigheterna i BrB 29:2 a särskilt skall beaktas.

Vad direktiven nu anger är att det skall införas en straffskärpningsbestämmelse som tar sikte på alla brott som har samband med kriminella nätverk eller dylikt samt att straffet – givet att sådant samband finns – *skall dubbleras* (s. 1878). En dylik regel skulle medföra avsevärda problem med att upprätthålla proportionalitetsprincipen och bl.a. medföra att vissa försvårande omständigheter – som återfinns både för de enskilda brotten och i den föreslagna bestämmelsen – skulle komma att beaktas dubbelt. Även om det inte skulle vara fråga om ett dubbelbeaktande av samma omständigheter till men för den dömde, kan man ifrågasätta på vilken grund lagstiftaren i lagtext skulle ange hur straffvärdet skall bedömas utifrån en mekanisk uppräkningsregel. Hela idén är systemfrämmande för hur straffvärdebedömningar görs och hur lagstiftaren kan detaljstyra den enskilda rättstillämpningen. På goda grunder avvisar utredningen den i direktiven anvisade modellen.

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Vad utredningen istället föreslår är en bestämmelse som inte är fullt lika långtgående, men som ändå innebär ett påtagligt avsteg från de allmänna krav som kan ställas på strafflagstiftning. Utan att på något sätt förringa allvaret i och problemen med den s.k. gängkriminaliteten (brottslighet förövad av kriminella nätverk etc.), torde det, redan av utredningens egen kartläggning av begreppet och de situationer man pekar ut, vara uppenbart att det är alltför oklart hur man närmare tänkt sig att tillämpningsområdet för den nya regleringen skall avgränsas – dvs. avgränsningen till brott i kriminella nätverk. Enligt förslaget skall den särskilda kvalifikationsgrunden vara att gärningen ”ingått som ett led i verksamheten inom en grupp av personer som utövar allvarlig brottslighet” (se förslaget till BrB 28:8). Det är således utelämnat såväl hur ”gruppen” som hur gärningarna som ”ingår som ett led i denna verksamhet” skall avgränsas. Oaktat att det för utredningen må vara klart vilka ”klara fall av allvarliga brott förödade i kriminella nätverk” som åsyftas, är det ett faktum att i princip alla definitioner av gäng, nätverk, organiserad brottslighet etc. riskerar att bli påtagligt vaga. Likaså är det inte klargjort vad det är för verksamhet (dvs. den faktiska brottsligheten som motiverar att man ser synnerligen strängt på den) som omfattas. Den föreslagna straffskärpningsbestämmelsen tar ju enligt första meningen sikte på ”vilken brottslighet som helst”. Om man dessutom inte ens begränsar tillämpningsområdet till de allvarliga brott som utgör själva verksamheten (läs: brott i kriminella nätverk), utan utsträcker bestämmelsen till att även inbegripa gärningar som ”ingått som ett led” i denna, leder detta till att det helt kommer att saknas gränser för när en helt ny straffskala (dvs. den dubbla) blir tillämplig.

Vad därefter gäller hur man direkt i lagtext kan styra straffvärdebedömningen kan följande sägas. Utredningens förslag går som sagt inte lika långt som direktiven i det att den inte anger att en mekanisk dubblering skall ske. Istället anges att straffvärdet skall höjas *upp till det dubbla*. I utredningen anges att straffvärdet skall höjas markant och ofta faktiskt leda till en fördubbling.

Detta leder till en rad frågor. För det första måste man förklara vad det är i de försvårande omständigheterna (kopplingen till en kriminell miljö) som motiverar att de skall få en sådan dominant betydelse för själva straffvärdebedömningen. I första hand skall ju straffvärdet mätas utifrån den skada som utpekats som brottet och denna består ju normalt (alltid) av något slags negativt värderad följd (personskada, kränkning av frihet, frid etc.). Att det sker i en gängkontext kan vara en försvårande omständighet, men med den föreslagna regeln skall de kunna bli likvärdig eller helt dominerande faktorn. (I sammanhanget kan vidare noteras att de aktuella brotten som begås i gängkontexter normalt redan har mycket höga straffvärden.)

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Frågan är då varför man i lagtext bör tala om för domstolar, inte endast vilka omständigheter de skall beakta utan även närmare hur de skall göra straffvärdebedömningarna (s. 52). Såväl av vad som framgår av utredningens kartläggning av hur (den begränsade hovrätts) praxis som finns sedan år 2023 som den motivering till den föreslagna modellen i 28:8, framgår att man inte är nöjd med nivån av skärpningar som domstolar ditintills har gjort.

Som utredningen får förstås, är det proportionalitetsskäl och behovet av nyansering som motiverar den nya bestämmelsen. En ny bestämmelse behövs alltså för att det inte skulle vara möjligt att upprätthålla nämnda princip och göra en nyanserad bedömning den förutan. Om detta är korrekt, bygger resonemanget på ett missförstånd eller att man egentligen försöker dölja de egentliga skälen för förslaget. Av BrB 29:1 framgår vad som ingår i begreppet straffvärde. Egentligen är denna definition tillräcklig för att inom den tillämpliga straffskalan gradera och rangordna allvarligheten av olika brott. Den täcker egentligen "allt" det som ingår i straffvärdebegreppet. De försvårande (men även förmildrande) omständigheterna utgör egentligen endast förtydliganden av sådana omständigheter som typiskt sett bör påverka bedömningar av skada, fara, kränkning och skuld. Hur domstolar mäter detta allvar, beror på hur man värderar omständigheterna i det enskilda fallet, varvid intresset av en enhetlig rättstillämpning särskilt skall beaktas.

Utredningen hänvisar i denna del till att det är nödvändigt att man talar om att straffvärdet (i princip) skall kunna fördubblas i de nu aktuella kontexterna. Det innebär alltså att omständigheter som endast försvårar en viss gärning som orsakar en viss skada kan ges lika genomslag vid straffvärdebedömningen som skadan i sig. Varför just denna försvårande omständighet skall ha denna effekt på straffmätningen förklaras inte. Inte heller förklaras varför denna närmast extrema betoning av kontexten i vilket brottet begås behövs för att åstadkomma ökad proportionalitet och nyansering. Sammanfattningsvis kan fakulteten inte se att det är principerna om proportionalitet och ekvivalens (eller hur de kommer till uttryck i straffvärdebedömningar) som motiverar lagändringen utan något annat. Huruvida utredningen förstår detta (och försöker lindra in resonemang i termer som ger sken av något annat) eller inte, spelar i sammanhanget mindre roll.

Generellt riskerar direktivens och utredningens ensidiga fokus på gängbrottslighet och organiserad brottslighet till att leda till smått bisarra konsekvenser. En av utredningens egna experter (Bengt Ivarsson) pekar i sitt särskilda yttrande på det bestickande exemplet, där brottslighet begånget i den aktuella gängkontexten (t.ex. misshandel av en annan gängmedlem) skall vara upp till dubbelt så allvarligt som motsvarande gärning (samma slags misshandel) som inte träffas av den föreslagna

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

straffskärpningsregeln (t.ex. relationsvåld). Man kan med fog fråga sig hur detta skapar ökad nyansering och bättre tillgodoser intresset av proportionalitet.

Det ovan utgör ytterligare ett exempel på hur man i utredningen bokstavligen leker med de grundläggande principer och utgångspunkter som man i utredningen återkommande säger sig värna. Vill man (kraftigt) höja straffen (generellt och eller i enskilda fall), vilket man naturligtvis kan ha en politisk ambition att göra, är detta lagstiftaren rätt att bestämma. Men i så fall bör det göras öppet och baserat på de principer, värden och syften som man faktiskt stödjer sig på. Allt annat är en appropriering av andra principer och deras vedertagna innebörd, vilket endast bidrar till att ytterligare skapa otydlighet och förvirring på ett komplext område som är i starkt behov av stabilitet. Det är långt ifrån säkert att förslaget skulle få samma mottagande om det tydligt framgick varför (dvs. på vilka grunder och skäl) förslaget faktiskt läggs samt vilka effekter man har att vänta.

Utan att ta ställning till om det finns andra skäl att höja straffen för brottslighet med kopplingar till kriminella nätverk etc., avstyrker fakulteten att förslaget genomförs på det sätt som föreslås i utredningen.

(iii) Hela straffskalan skall komma till användning – ändring av straffvärdebegreppet?

Som ett ytterligare förslag i syfte att höja den allmänna repressionsnivån, föreslår utredningen (se 28 kap. 6 §) en förändring av straffvärdedefinitionen (eller i vart fall hur den allmänna bestämmelsen om straffvärde skall vara formulerad). Till detta föreslås ett andra stycke av vilket det tydligt skall framgå att hela straffskalan skall komma till användning.

Innan detta kommenteras, skall något sägas om utredningens problembeskrivning. Juridiska fakulteten har som påtalats inte för avsikt att uttala sig om hur en lämplig kriminal- eller straffrättspolitik bör bedrivas annat än att resonemang måste vara redovisade på ett sätt att de kan angripas utifrån krav på logik och rationalitet. Vad som är föremål för granskning i detta yttrande är om de beskrivningar, synpunkter och uppfattningar som framförs i utredningens texter uppfyller allmänna krav på att vara vetenskapligt belagda, värderingsmässigt sammanhängande och om förslagen leder till önskvärda resultat (sett inifrån). Det är således dels argumentationen som granskas, dels den valda lagstiftningstekniken. I särskilt fokus står de skäl och allmänna och vedertagna principer.

Vad som i det följande är föremål för granskning är begreppen straffvärde samt principerna för hur sådant utmäts idag jämfört med det som föreslås i utredningen. I båda dessa delar har fakulteten betydande svårigheter att

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

följa utredarens resonemang och ser således brister både i fråga om stringens som utveckling av vad (men även hur) det man anser sig vilja åstadkomma.

Frågorna behandlas var för sig nedan.

(a) Ny formulering av grunderna straffvärdebedömningen

Förslaget går i korthet ut på att utredningen i första stycket av § 6 anges som det huvudsakliga innehållet ungefär detsamma som anges idag i BrB 29:1 st. 2 – dvs. att straffvärde utgör en funktion av brottets skada (fara, kränkning) och gärningsmannens skuld (i form av insikter, avsikter etc.). I förslaget återfinns inte det tillägg som gjordes i samband med 2010 års reform att domstolen särskilt skall beakta om gärningen ”inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person”. Detta tillägg har på goda grunder kritiserats för att vara vagt, intetsägende och egentligen endast infört i bestämmelsen för att man i förarbetena skulle kunna argumentera för att vissa brott(styper) borde föranleda en strängare bedömning i förhållande till andra. Det tillägg som

Straffreformutredningen förordar är av annorlunda slag. Man tar här spjärn mot bl.a. brottsoffret. Frågan utvecklas på fem sidor (s. 1350-1354) och av denna argumentation klargörs i princip ingenting av vad det är man avser med förslaget.

Förslaget är att ”brottsoffret” och ”andra skyddsintressen” skall införas i definitionen av skada och att hänsyn till detta skall tas vid straffvärdebedömningen. I motiveringen hänvisas tillbaka till att utredaren menar att brottsoffret bör ha en mer framträdande roll och att dessa har ett berättigat krav på upprättelse. Hur detta skall gå till framgår inte, men det får förmodas – genom hänvisningen till att mer nyansering leder till ökad differentiering – att straffen skall bli högre. Detta är för övrigt i sig en falsk argumentation eftersom varken nyansering eller differentiering förutsätter att repressionen endast går i en riktning (dvs. att straffen skärps). Några nyanseringar i sänkande riktning finns överhuvudtaget inte i betänkandet.

Utredningen går därefter vidare med att påpeka vissa närmast självklara saker, som t.ex. att brottsoffer på senare tid fått en mer framträdande roll på en rad olika rättsområden (skadeståndsrätten, processrätten) men även i den allmänna debatten. Vän av ordning undrar vad detta har att göra med bedömningen av brottslighetens straffvärde. Det enda svar som ges, är att det är ”naturligt” att brottsoffret uppmärksammas. Därefter går utredaren vidare och konstaterar – vilket återigen framstår som en självklarhet så uppenbar att den knappast behöver sägas – att det vid vissa brottstyper inte finns några brottsoffer, men att det ändå finns andra intressen som kränks. Efter viss möda kommer man fram till att det gemensamma är att det alltid finns något slags skyddsintresse som kränks genom brottslighet.

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Vid diskussionen av hur lagtexten bör vara utformad sägs att de ursprungliga och grundläggande kriterierna – med avseende på skada, fara, kränkning osv. – alltså skall gälla. Därefter görs tillägget att det finns anledning att inskräpa att det är den skada, kränkning eller fara som gärningen har inneburit på det utpekade intresset som skall beaktas. Således görs tillägget att det är skada, fara osv. ”som gärningen inneburit på brottsoffret eller ett *andra intressen som straffbestämmelsen skal skydda...*”.

Det hittills sagda väcker en rad frågor. I vad mån skiljer detta sig från det som gäller redan idag? Att döma av det lilla som sägs i utredningen, finns det överhuvudtaget inget som avviker från hur straffvärde definieras idag (varken i lagtext eller i andra sammanhang). Att det finns en begreppslig och helt naturlig koppling mellan å ena sidan den skada som brottet innebär och å andra sidan ett bakomliggande skyddsintresse är väl närmast en tautologi. Graden av skada uttrycker hur stort intrånget i ett skyddat intresse är, och det är vad som (till största del) avgör hur allvarligt brottet är (vid sidan härav skall också gärningsmannens skuld bedömas, men det påverkar inte denna del av lagförslaget). Att det därefter finns bärare av detta intresse (och att detta ofta är ett brottsoffer) är väl i lika grad något självklart. Om man i en brottsbeskrivning anger att t.ex. ”tillfogande av smärta”, ”tagande av egendom” är kriminaliserat (och medför skada), så finns det naturligtvis ofta en person som skyddas av kriminaliseringen (en enskild person, besittare av en sak, ägare, etc.). Om det enda som tillägget i straffvärdedefinitionen tillför är ett förtydligande att domstolar skall beakta just det intresse som skyddas av den kriminalisering som gärningsmannen överträtt, så betyder ändringen absolut ingenting i sak. Tillägget blir endast ett övertydligt klargörande av hur skada och skyddsintresse hänger ihop och att ibland finns det särskilda personer som ur utpekade som bärare av detta intresse (brottsoffer eller dylikt). Man kan näppeligen säga att detta utgör den mest angelägna förändring som ankommer på den som har att reformera hela påföljdsbestämningsregleringen eller att det i sig motiverar att man justerar lagtexten beträffande straffvärdedefinitionen (och därigenom skapar frågor och osäkerhet hos dem som har att tillämpa reglerna). Men i sak finns inte anledning att invända.

Emellertid finns det anledning att tro, att utredaren har andra avsikter med att föra in termerna ”brottsoffer” och ”andra intressen” direkt i lagtexten. I slutet av sitt resonemang konstateras att man ”visserligen inte kan förvänta sig en *avsevärt* förändrad bedömning av straffvärdet” (s. 1354). Redan här antyds alltså att det aktuella tillägget kommer att leda till nya bedömningar av straffvärdet i skärpande riktning. Därefter fortsätter utredningen att förändringen skall ses ”i ljuset av våra förslag som helhet” och att det därför finns starka skäl att ange dessa faktorer i lagtexten.

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Fakulteten kan inte se annat än att vad man syftar till på ett övergripande plan är att straffvärdebedömningar skall skärpas. Det får man naturligtvis gärna mena och föreslå. Frågan är bara hur detta kan anses framgå genom att man i lagtexten pekar ut att det finns bakomliggande skyddsintressen samt dessa ibland avser att skydda personer som är att anse som brottsoffer. Det blir en lek med ord. Man vill skärpa straffen, och pekar på något som i sig är självklart (dvs. att det finns ett skyddsintresse som skall beaktas), men det finns inget i detta som talar för att skadan, faran, kränkningen skulle vara större (eller mindre).

I så fall kanske det skall ske genom att man faktiskt tar steget fullt ut och stödjer sig på de principer, argument eller skäl som faktiskt ger stöd för en dylik förändring, dvs. expressiv allmänprevention. Att genomgående försöka att få det se ut som att det man argumenterar för följer av proportionalitetsprincipen, straffvärdebegreppet (och dess koppling till skada och bakomliggande skyddsintresse) eller andra etablerade, grundläggande normer förvirrar bara den som läser och försöker förstå vad det är som föreslås samt på vilka grunder detta sker. Det ger ett slags förment intryck av att vara underbyggt och t.o.m. föranlett av proportionalitetsprincipen (vilket det alltså inte kan sägas vara). Om man anser att nämnda värden, grundläggande principer eller praxis leder till ”osunda resultat”, ”stötande konsekvenser” etc., så är det kanske så att man egentligen inte vill grunda sina förslag på dessa. Oavsett vilket. Inget av vad utredningen diskuterar rörande straffvärdedefinitionen har något att göra med det som påverkar synen på allvaret hos gärningen. Att brott alltid innebär något slags skada på något intresse, och att man vid bedömningen av skadan skall beakta just detta intresse, säger absolut inget om hur man skall värdera den aktuella kränkningen.

Faktum är föreslagna förändring är avsevärt mera otydlig och sämre motiverad än den som infördes år 2010 (och som syftade till att domstolar vid straffvärdebedömningar särskilt skulle uppmärksamma om det var fråga om brott mot liv och hälsa). I 2010 års utredning pekades vissa specifika intressen ut, vilket implicerade att dessa skulle anses ha ett relativt sett högre ”skyddsvärde” (dock oklart i förhållande till vad). Kritik kan riktas mot den förändringen, men det handlade ändå om att ställa viss brottslighet i relation till något. Vad som föreslås i denna utredning är en avsevärt sämre lagteknisk lösning (eftersom man pekar ut *alla intressen* som skyddas av kriminalisering) och förslaget saknar i princip helt djupare resonemang och motivering.

(b) § 6 andra stycket

Som redan har framgått skall tillägget i första stycket förstås i ljuset av det som följer i andra stycket. Förslaget lyder in extenso:

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

”De omständigheter vid brottet som går utöver förutsättningarna för att den aktuella straffskalan ska vara tillämplig ska ges ett tydligt genomslag vid straffvärdebedömningen, med beaktande av intresset av att hela straffskalan kommer till användning.”

Det är inte Juridiska fakultetens avsikt att anmärka på språkliga enskildheter i ett förslag, men hela detta stycke är mer eller mindre omöjlig att begripa om man endast läser förslaget till lagtext. Det går inte att förstå vad det är för omständigheter vid brottet ”som går utöver förutsättningarna för att den aktuella straffskalan skall vara tillämplig” som åsyftas. Frågan är ju inte oväsentlig eftersom just dessa omständigheter som skall ges ”ett tydligt genomslag vid straffvärdebedömningen”. (Det sista tillägget om ”att hela straffskalan kommer till användning” återkommer fakulteten till strax nedan.). En närmare granskning av vad det är utredningen menar ger vid handen att den inledande formuleringen i sig inte verkar innebära något väsentligt avsteg från vad som redan gäller idag, dvs. att domstolen först skall konstatera vilket brott som en gärning motsvarar (inklusive att placera den i en viss svårhetsgrad om det är gradindelade) och därefter straffmäta inom den tillämpliga straffskalan utifrån omständigheter som gör den aktuella gärningen mer eller mindre straffvärd i förhållande till andra liknande gärningar. Det är väl precis just det som redan gäller med dagens reglering och definition av straffvärdebedömningar i BrB 29:1.

Det är dock uppenbart att man här indirekt framför avsevärd kritik mot domstolars straffmättingspraxis och menar att den är onyanserad och förmodat icke-proportionell. Detta utvecklas i betänkandetexten på endast ett par sidor (!) genom att man undersöker vissa mer eller mindre realistiska modeller för hur man tydligare kan styra domstolars straffvärdebedömningar. Efter att ha beskrivit i princip exakt det som idag redan tycks förekomma i domstolar idag, förespråkar man ändå en förändring. Det är i den förslagna lagtexten uttryckligen angivet att man menar att hela straffskalan för respektive brottstyp skall användas. (Av skäl som inte skall utvecklas här, måste det vara underförstått att detta inte kan gälla den s.k. överlappande delen av en straffskala för en brottstyp om det är fråga om gradindelade brott och det finns en högre svårhetsgrad med en minimum som tangerar straffskalan för det andra brottet.)

Det står envar fritt att argumentera för hur spridningen inom den tillämpliga straffskalan bör se ut. Det har vidare i olika sammanhang föreslagits olika sätt att åstadkomma en större sådan (åtminstone vid vissa brottstyper). Men det finns viktiga och klara begränsningar när det gäller hur och i vad mån straffvärdebedömningar kan reflektera skillnader (både på abstrakt och konkret nivå) och det är besvärande att dessa inte diskuteras mer utförligt i betänkandet. Texten ger nämligen intrycket att det i och med lagändringen (eller kanske främst genom att man i de

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

presumtiva förarbetena) anger att det skulle vara mer eller mindre fritt fram att dra i vissa omständigheter litet hur som helst så länge man håller sig inom strafflatituden. Så länge spridning uppnås, åstadkommer man ”en mer proportionell bedömning”. Detta är i så fall en slutsats som man långt ifrån kan dra. Det hela beror på vilka omständigheter det är som beaktas när man skapar spridningen och vilket genomslag de bör ges. Att enbart sprida straffen inom den tillämpliga straffskalan betyder inte att man differentierar bedömningen av skada etc. på ett mer proportionellt sätt.

Att acceptera en sådan ordning skulle vidare innebära att man *dels* grovt underskattade hur svårt det kan vara att mäta och i ord uttrycka relevanta skillnader i straffvärde (och därmed också att man undervärderar det arbete som domstolar idag de facto lägger ned på att göra adekvata bedömningar med hänsyn tagen till befintliga rättstillämpning på området), *dels* att man riskerar att sätta hela intresset av den ”enhetliga rättstillämpning” som idag finns i gungning. Det senare får man förvisso som lagstiftare göra, men då krävs något mer av ett ”utveckling av den s.k. metoden” än det som tillhandahålls i betänkandetexten.

I texten (s. 1362–1367) talas alltså om en ”metod” (som dock helt lyser med sin frånvaro) och vidare anges att denna ”skall utvecklas”. Här finns utrymme för ett antal frågor, kommentarer och frågetecken. Bortsett från att det gång på gång anges att hela straffskalan skall användas samt att alla försvårande omständigheter skall få genomslag, berörs inte med ett ord den skillnad som finns mellan kvantitativa eller kvalitativa skillnader mellan olika gärningar. Efter ett omständligt exempel på olika varianter av det sammansatta brottet rån (BrB 8:5), övergår man i betänkandetexten till ett exempel med misshandel. Där sägs att två knytnävslag är allvarligare än ett och förtjänar ett högre straff. Det kan förvisso vara sant i vissa fall, men att mäta skadan vid misshandelsbrott handlar knappast om att räkna antalet gärningsmoment. Det är i vart fall inte utifrån detta som domstolen primärt gör sin bedömning av skadan. Vid misshandel är det graden av smärta, kroppsskada eller sjukdom som man utgår från och mäter när man skall avgöra vari skadan består. Samma invändning kan riktas mot det efterföljande exemplet med förmögenhetsbrott. Där anges att stöld av egendom till ett belopp som är ”avsevärt högre” skall leda till ett högre straffvärde. Det är likaså sant, och naturligtvis redan en del av dagens sätt att argumentera i domstolar. Men vad som utgör ett ”avsevärt högre” belopp är något relativt och inget man enkelt kan uttrycka i siffror. Den som stjälar för 250 tkr kanske är avsevärt mer straffvärd än den som stjälar för 50 tkr, men det är inte lika givet att den som stjälar för 300 tkr är avsevärt mer straffvärd än den som stulit för 250 tkr. Om man endast tar fasta på kvantitativa skillnaderna (t.ex. det nominella beloppet), kommer nyansering – och användandet av hela straffskalan – att innebära att straffvärdet ökar med hänsyn till omständigheter som inte nämnvärt påverkar skadans kvalitet. Poängen är att vissa omständigheter som kan

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

knytas till brottet når upp till en viss ”kvalitet”, varefter det därefter blir svårt att hitta – precis det som utredningen efterfrågar – ”avsevärt högre belopp” etc. Det betyder inte att man är likgiltig för att stölder, misshandlar etc. har innefattat vissa försvårande moment. Det betyder endast att efter att man har nått vissa nivåer, så är det svårt för domstolar att uttrycka dessa med någon närmare precision som representerar en relevant skillnad och som bör komma till uttryck för att reaktionen skall bli proportionell. Varje nytt steg kräver någon beaktansvärd (kvalitativ) skillnad.

Att blankt kräva att domstolar börja använda hela straffskalan är således förenat med stort problem, i första hand för de enskilda domare som skall tillämpa de bestämmelser som nu föreslås. Det ständigt återkommande argumentet att straffvärdebedömningen måste bli mer ”nyanserad” och att detta förutsätter att hela straffskalan används samt att varje enskild omständighet skall beaktas, har mycket litet bäring på den tämligen sofistikerade och kalibrerade straffmätningstradition som idag redan finns. Innan man underkänner denna helt (som utredningen tenderar att göra), kanske man först närmare borde precisera vad det är man själv menar med begrepp som proportionalitet, ekvivalens, likabehandling, förutsebarhet etc. Oavsett vilket, kan fakulteten inte hitta någon anvisad ”utvecklad metod” som det talas om, annat än att utredningen är missnöjd med att den övre delen av straffskalan inte används i större utsträckning än vad som sker idag. Ett fullgott grundarbete hade givetvis varit att man kartlade hur praxis faktiskt ser ut vid olika brottstyper och därefter undersökte i vad mån man bör ändra denna. Det är inte svårt att tänka sig exempel på både fall där straffskalan redan idag används fullt ut (t.ex. mord, stöld av normalgraden och narkotikabrott) och situationer där det ytterst sällan kommer ifråga att använda den övre delen. Huruvida det senare är önskvärt eller inte måste kanske diskuteras utifrån respektive brottstyp. Utredningen gör dock inte detta, utan konstaterar på dryga fem sidor (!) att bestämmelsen skall uppfattas som att alla straff skall höjas inom den befintliga straffskalan oavsett brottstyp.

Detta leder till den andra synpunkten som fakulteten vill framhålla, nämligen att utredningen utan närmare diskussion dels konstaterar att den anvisade ”metoden” skall användas generellt, dels avstår från att diskutera hur denna nya ordning skall förhålla sig – åtminstone i en övergångsperiod – till tidigare praxis och intresset av en enhetlig rättstillämpning (jfr förslaget till § 5). Inga konsekvensanalyser görs i denna del. Om det skulle bli så att domstolar framgent kommer att bli mer frikostiga med att låta varje tänkbar försvårande omständighet få genom slag så att hela straffskalan verkligen används, får detta vissa andra konsekvenser. Inte heller dessa berörs närmare (eller diskuteras överhuvudtaget). Den första är att så snart man når straffmaximum, så upphör alla möjligheter att fortsatt uttrycka någon ytterligare proportionalitet eller rangordna brott

utifrån dess allvar. Det kan i så fall inte längre uttryckas några skillnader i fråga om klandervärdhet och kopplingen till relativ proportionalitet upphör. Denna effekt känns väl igen i den straffmätningstradition som växte fram under 1970–80-talen rörande narkotikabrott. Alltför stor vikt lades vid (de försvårande) omständigheterna sort och mängd, och ganska snabbt slog man ”i taket”. Möjligheten att rangordna olika gärningar upphörde helt och det kan ifrågasättas om den ”nyanserade och differentierade” straffvärdebedömningen som onekligen existerade genom att hela straffskalan kom till användning upp till fängelse i 10 år, dels återspeglade någon ökad nyansering eftersom alla brott som nådde upp till detta ”tak” tilldelades samma maxstraff, dels om de skillnader som avgjorde var på den befintliga skalan som straffvärdet placerades verkligen reflekterade några kvalitativa skillnader i straffvärde. Om motsvarande nu föreslås skall ske för varje enskild brottstyp, kommer precis motsvarande problem förr eller senare uppstå. Återigen: detta är frågor som borde ha utretts och diskuterats i utredningen, i vart fall om man menar att systemet skall bygga på de principer som utredningen säger sig skall vara systemets grund.

Sammantaget har juridiska fakulteten i stora delar mycket svårt att följa med i utredningens resonemang och dess slutsatser samt hur dessa egentligen förhåller sig till olika principer och etablerade tolkningar av begrepp. Budskapet att straffen måste skärpas går onekligen fram, men hur detta hänger ihop med systemet och dess underliggande normer förblir outrett och oförklarat. Oavsett detta finns i betänkandetexten inga konsekvensresonemang eller någon egentlig exemplifiering av vad en reform av det slag som föreslås skulle innebära. Det finns inte anledning att gå längre i kritiken. Fakulteten nöjer sig med att påpeka att man varken kan eller bör lagstifta på så viktigt område som påföljdsbestämningsreglerna på det sätt som utredningen föreslår.

Således avstyrker fakulteten utredningens förslag om ändring av regler om straffmätningen.

2.2 Förslag som kan övervägas under förutsättning att de bearbetas

(i) Villkorligt fängelse

Juridiska fakulteten ser en potential i att man fortsätter att utreda möjligheterna att ersätta de nuvarande icke frihetsberövande påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn med villkorligt fängelse. Det finns redan sedan tidigare flera utarbetade förslag på hur ett sådant straff skulle kunna inordnas i den nuvarande beslutsstrukturen, där man inom vissa intervall kan undvika fängelsestraff som inte är nödvändiga och – likt flertalet

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

utländska straffrättsordningar – som huvudregel använda sig mer eller mindre omfattande tilläggsanktioner för att uttrycka det klander som den dömda förtjänar (se SOU 2012:34). Straffreformutredningen har tagit upp de förslag som tidigare diskuterats, men lägger fram ett eget nytt förslag.

Fakulteten tar för givet att det är klart att något slags icke frihetsberövande påföljder bör (måste) finnas i ett påföljdssystem. Först bör dock förtydligas vilket perspektiv som denna fråga har. Vad vi talar om är ett tämligen begränsat intervall (låt vara att det inom detta handlar om ett kvantitativt sett stort antal situationer där frågan måste avgöras.).

Utrymmet att inte använda böter eller fängelse (som alltså skulle kunna beskrivas som en absolut huvudregel) är i praktiken begränsat till straffminimum för fängelse och den etablerade ettårsgränsen. För i princip alla övriga fall är påföljdsvalet redan avgjort. (Böter döms ut för alla brott som inte når upp till fängelsenivån och fängelse för (i princip) alla brott med ett straffvärde över ettårsgränsen.)

Att vi idag har två varianter på icke frihetsberövandepåföljder har historiska förklaringar. Huruvida detta är lämpligt beror på vilket innehåll man vill ha i de icke frihetsberövande påföljderna (övervakning, kontroll, repressiva inslag, behandling etc.) samt hur man utformar kriterier välja mellan villkorlig dom och skyddstillsyn. Detta har diskuterats sedan länge. Ingen av de nuvarande varianterna av alternativa påföljder fyller något egensyfte att bevara. Villkorligt fängelse utgör därför ett alternativ väl värt att utreda.

Att införa villkorligt fängelse har inte heller något egensyfte. För att kunna utvärdera ett förslag förutsätts att det finns sådana fördelar med en sådan reform att de uppväger nackdelarna. I Påföljdsutredningens förslag pekades på flera fördelar. Bl.a. kan man uppnå vissa optiska effekter med att benämna icke frihetsberövande påföljder ”fängelsestraff”. Annorlunda uttryckt: även i de fall där straffvärdet ligger på fängelsenivå, men där ett frihetsberövande inte kommer ifråga, döms ett ”fängelsestraff” ut. Det signalerar allvaret i gärningen och i själva påföljden. Vidare finns fördelar med att påföljdsbestämningen blir tydlig och enkel samt tydligare innehåller en mer uttrycklig varning till den dömda om vad denne riskerar om han eller hon inte sköter sig. Det ”villkorliga” med straffet ligger i att det är *friheten* som är villkorad. Den dömda får avtjäna straffet i frihet givet att han eller hon inte återfaller eller på annat sätt missköter verkställigheten. Därutöver finns det både kommunikativa och praktiska fördelar, bl.a. att det i domen alltid framgår ett utmätt straffvärde (som sätts ut i domen), vilket är till fördel inte minst i samband med ny påföljdsbestämning efter tidigare dom. (Förslag om att ett alternativstraff alltid borde sättas ut har funnits sedan länge). De hittills nämnda fördelarna är mest systematiska och/eller pedagogiska och medför ingen

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

egentlig reell skillnad från det innehåll som redan idag kan ges en villkorlig dom eller en skyddstillsyn med olika slags tilläggssanktioner.

En mer framträdande fördel med Påföljdsutredningens förslag, som skulle ha kunnat motivera en så pass radikal förändring av påföljdssystemet som ett villkorligt fängelse skulle innebära, var att begreppet brottslighetens art skulle kunna tas bort som kriterium vid valet av påföljd. Alldeles oavsett hur man ser på intresset av att använda fängelse som påföljd eller hur man önskar utforma den allmänna repressionsnivån, kan ingen rimligen mena att brottslighetens art bidrar till att skapa en överskådlig, begriplig, mera rättvis eller i övrigt önskvärd beslutsstruktur. Trots att drygt 30 år har passerat sedan denna lokution (närmast) smög sig in i lagstiftningen, vet fortfarande ingen vad det är som närmare skall förstås med begreppet. Situationen underlättas inte av att denna omätbara egenskap hos denna (numera utbredda) brottslighet dessutom anses kunna ha olika ”värde” vid olika slags brottslighet. Detta har, som Straffreformutredningen också uppmärksammar, skapat mycken oreda och otydlighet i hur domstolar skall hantera påföljdsvalet och det kan starkt ifrågasättas om beslutsfattandet är enhetligt eller i övrigt rationellt.

Som nämnts var en avgörande fördel med det förslag som presenterades i 2012 års betänkande, att kriteriet brottslighetens art kunde utmönstras och detta var avgörande för om en reform var motiverad.

Straffreformutredningen har i detta avseende en betydligt svårare uppgift eftersom det av direktiven klart framgår att brottslighetens art skall finnas kvar som ett skäl för ovillkorligt fängelse. Som sagt utesluter inte detta att det finns möjlighet att överväga att ändå ersätta villkorlig dom/skyddstillsyn med ett villkorligt fängelsestraff, men med brottslighetens art kvar i systemet kvarstår problemen med denna särbehandling.

När man läser betänkandet ges man inledningsvis intrycket av att den föreslagna regleringen med villkorligt fängelse inte kommer att leda till särskilt stora förändringar. Mycket – kanske det mesta – som återfinns i dagens påföljdssystem återfinns i de nya reglerna. Vissa påföljder eller påföljdskombinationer utmönstras (t.ex. överlämnande till vård enligt LVM) och kontraktsvård ersätts med något slags verkställighetsinnehåll i ett ovillkorligt fängelsestraff. Men i övrigt ser det inte ut som så stora förändringar. Inte ens de kritiserade ”särskilda skälen” för skyddstillsyn i BrB 30:9 st. 2 p. 1–2 tas bort utan omformuleras som synnerliga skäl för villkorligt fängelse. Förändringar har således – åtminstone utifrån vad som kan utläsas ur betänkandetexten – en marginell betydelse för det systematiska tänkandet. I denna del framstår det (åtminstone inledningsvis) främst som ett semantiskt projekt som utredningen presenterar.

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

I utredningen läggs stor vikt vid vad de olika reglerna om påföljdsval signalerar. Man menar att det tydligare måste framgå att fängelse är det ”rätta” påföljdsvalet och att man därefter får leta efter skäl för att avstå från denna påföljd. Det finns anledning att misstänka att man överdriver det symbolvärde som de olika presumptionerna i nuvarande BrB 30:4 uttrycker (jfr ovan under punkt 1.3). Vare sig utredningen inser det eller inte, är man likväl med sitt förslag fast i att skäl för fängelse på något sätt måste viktas mot skäl emot. Det som idag beskrivs som presumption för respektive emot fängelse, övergår till att bli skäl för respektive emot ovillkorligt fängelse. Utredningens förslag innebär således ingen skillnad i sak i denna del.

Som påpekas ovan kan presumptioner eller skäl (för eller emot något) beskrivas på olika sätt, vilket kan ge *intrycket* att man är särskilt inriktad på en viss utgång (t.ex. att undvika fängelse etc.) och att detta ger uttryck för något slags ideologisk ambition. Men varken i teorin eller i praktiken är detta något egentligt problem. Man skulle mycket väl kunna säga att dagens system redan bygger på en presumption (eller t.o.m. stark huvudregel) om att brott endast kan bestraffas med fängelse (eller böter) eftersom det är det enda som framgår av straffbestämmelserna. Vad som därefter uttrycks i BrB 30:4 är endast en erinran om att man skall undersöka om det finns utrymme att ändå avstå med hänvisning till vissa särskilda omständigheter (och detta görs därefter på två nivåer – skäl för fängelse och särskilda skäl mot fängelse).

Även om presumptionerna finns uttryckta, skulle man kunna hävda att det inte är klart att varken domare eller allmänheten faktiskt uppfattar presumptionen (mot fängelse) som särskilt symboliskt laddad. Det kan vara lika naturligt för en domare att säga att vad han eller hon efterfrågar vid valet av påföljd är om det utifrån omständigheterna straffvärde, art och återfall finns tillräckliga skäl för fängelse. Där finns det hos domare en tämligen klar bild av praxis och när fängelse eller förstärkt tilläggssanktion är nödvändig och den givna lösningen vid påföljdsbestämningen. Presumptionen mot fängelse får främst betydelse när det inte finns något skäl för fängelse, alternativt när man letar efter skäl att återställa presumptionen *för* fängelse.

De flesta av de argument som framförs i utredningen när det gäller villkorligt fängelse är välkända sedan lång tid, men trots de fördelar som finns är det inte givet att den variant av villkorligt fängelse som Straffreformutredningen föreslår bör införas. Om man t.ex. endast vill ha ett förtydligande av hur klandervärd domstolen har bedömt brottsligheten, är det såväl möjligt som angeläget att införa en regel om att det alltid skall utsättas ett alternativstraff då en icke frihetsberövande påföljd väljs. Detta har efterfrågats sedan lång tid i olika lagstiftningssammanhang och bland

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

både teoretiker och praktiker och skulle enkelt kunna införas i de nuvarande bestämmelserna i BrB kap. 30. Att vissa påföljdskombinationer framstår som hopplöst svåra att få ett grepp om hur och när de skall användas är likaså något som kan genomföras utifrån det befintliga systemet (utan att man avskaffar hela BrB kap. 29–30 och inför en helt ny beslutsstruktur). Man skulle t.o.m. utan större problem kunna åstadkomma det mesta av det utredningen säger sig vilja, genom att slå ihop villkorlig dom och skyddstillsyn och låta de i sammanhanget tämligen begränsade skillnader som finns dessa påföljder emellan komma till uttryck i valet av tilläggssanktioner.

Poängen med det sagda är att det måste finnas goda skäl för att genomföra en så genomgripande reform av hela påföljdsbestämningsregleringen och Juridiska fakulteten har svårt att se att utredningen presenterar några sådana. I mångt och mycket förefaller skillnaderna mellan nuvarande system och den föreslagna varianten av villkorligt fängelse främst vara semantiska (och därmed är litet vunnet med en så genomgripande reform som föreslås). Många delar lämnas dock helt öppna eller oförklarade, vilket främst gäller hur man skall göra valet mellan om fängelsestraffet skall vara villkorligt eller ovillkorligt. Det är uppenbart att denna otydlighet kommer att leda till stora tillämpningsproblem om förslaget genomförs utan att först omarbetas. Återigen saknas i denna del noggranna konsekvensanalyser och exemplifiering av hur domstolar bör gå tillväga i konkreta fall. Det förefaller att utredningen är tillfreds så länge som reformen leder till en större användning av fängelsestraff, och att man därför är beredd att acceptera stora mått av pragmatism och en återgång till att domstolar efter eget gottfinnande avgör vad påföljden bör vara i enskilda fall. Fakulteten är långt ifrån övertygad om att detta är något som efterfrågas eller eftersträvasvärt, varken från domarhåll eller i övrigt.

Det finns inte utrymme att diskutera alla nu antydda problem, men i ett avseende skall fakulteten kommentera förslaget eftersom det med utredningens utgångspunkter riskerar att leda till avsevärda problem om det leder till fortsatt utrednings- eller lagstiftningsarbete.

Som framgår redan av direktiven bör brottslighetens art även fortsättningsvis vara ett kriterium vid valet av påföljd; detta förklarar varför utredningen är låst vid vissa premisser. I denna del gör utredningen dock vissa justeringar. I betänkandet menar man att brottslighetens art visserligen skall finnas kvar, men att begreppet inte längre skall ha samma betydelse som den hittills haft. Om straffvärdet hos den aktuella brottsligheten är under 6 månaders fängelse, skall arten (vad detta nu än må vara) inte betraktas som en omständighet av betydelse för frågan om villkorligheten/ovillkorligheten. Det är således endast i spannet fängelse 6 månader–1 år som hänsyn skall tas till denna omständighet. Vidare sägs att det idag oklara ”artvärdet” skall ersättas med att betrakta denna

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

egenskap ur ett binärt perspektiv. Antingen är ett brott ett ”artbrott” eller också är det inte det. Hela resonemanget förbryllar mer än det klargör något. Vad som vid första påseende ser ut som ett mindre förtydligande (som skulle utgöra en liten förbättring) förbyts i en omfattande osäkerhet. Även om utredningen tycks dela uppfattningen att ingen egentligen kan definiera vad brottslighetens art ”är” och vad det är för slags egenskap hos denna form av brottslighet som mäts, så har det sedan 1989 års påföljdsreform trots allt utvecklats en praxis där domare – genom att kopiera tidigare praxis – gör någorlunda likadant i liknande fall. Praxis vilar inte på någon rationell grund (annat än att viss brottslighet anses vara särskilt ”ful” och anses behöva mötas med fängelse eller en förstärkt tilläggssanktion), men trots detta vet man (lär sig) av erfarenhet hur man skall hantera dessa fall. Om man nu behåller detta svårfångade begrepp i lagtext och i systemet, men samtidigt föreslår förändringar i hur det skall tolkas och påverka påföljdsvalet, blir förvirring närmast total. Vilka brott har denna artegenskap och vilka har den inte? Varför spelar arten roll endast vid straffvärden över 6 månader? Hur förhåller sig utredningens förslag till rådande praxis? Man riskerar med förslaget och skrivningarna i betänkandetexten i en ordning, där man dels inte vet vad det är som denoterar begreppet, dels inte ens kan förlita sig på tidigare praxis. En sådan ordning bör inte införas.

Bortsett från att det är oklart hur utredningen menar att brottslighetens art är tänkt att fungera som ”antingen-eller-kriterium” vid brottslighet med högre straffvärden än 6 månader, kan det knappast sägas att det är utrett om konsekvenserna – som förslaget otvetydigt skulle föranleda – är önskvärda eller politiskt acceptabla. När det gäller ett av de mest typiska artbrotten (grovt rattfylleri) menar man visserligen att detta framgent skulle kunna bestraffas med villkorligt fängelse (och att man vid behov kan förena det villkorliga fängelsestraffet med övervakning, behandlingsprogram etc.). Men hur förhåller sig den föreslagna ordningen om den som döms saknar behandlingsbehov, är förstagångsförbrytare etc.? Hur skulle fall av oprovocerad gatumisshandel, sexualbrott eller narkotikabrott med straffvärden under 6 månader och under liknande omständigheter bedömas? En rad olika frågor inställer sig, inte minst hur förslaget förhåller sig till gällande praxis. Det förefaller inte som att utredningen närmare har undersökt eller diskuterat hur olika typiska situationer där brottsligheten art idag spelar avgörande roll bör behandlas. Problem torde särskilt uppkomma i situationer där det är fråga om förstagångsförbrytare som begått brottslighet av måttlig svårhet (upp till 6 månaders straffvärde), där brottet ändå omges av artomständigheter (vilket idag kan föranleda antingen fängelse eller en icke frihetsberövande påföljd med en förstärkt tilläggssanktion).

Enligt utredningen skall brottslighetens art i dessa fall inte kunna ges betydelse i valet mellan villkorligt och ovillkorligt fängelse (s. 653 ff.).

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Om man utgår från en situation där varken straffvärdet, arten eller tidigare brottslighet talar för fängelse, uppkommer frågan om – eller när – straffet får/bör göras villkorligt och i så fall vilken tilläggssanktion som skall väljas. Ett antagande är att villkorligt fängelse får användas och vid valet av tilläggssanktion bör denna kunna bli böter (ända upp till 11 månader), vilket också bekräftas i utredningen (s. 701 f.). Men detta besvarar inte frågan om när villkorligt fängelse inte bör väljas. Uppenbarligen är det inte endast straffvärdet, arten och förekomsten av tidigare brottslighet som skall vara avgörande (se s. 645 f.); domstolen skall leta efter skäl för att bestämma påföljden till villkorligt fängelse. Men vilka är dessa? Skall domstolar göra en bedömning av i vad mån den dömda verkar motiverad att fullgöra tilläggssanktioner? Hur och på vilket underlag skall detta i så fall bedömas? Och vilken egentlig relevans har detta för straffbestämningen i ett system byggt på proportionalitet, likabehandling, förutsebarhet etc.?

Man får olika besked på olika ställen i betänkandetexten. Å ena sida anføres att dagsböter i de flesta fall bör kunna väljas om varken arten eller tidigare brottslighet talar för motsatsen (s. 702). På andra ställen får man veta att en tidigare ostraffad person som begår ett artbrott (sic!) med ett straffvärde om 3 månader bör (kunna) dömas till samhällstjänst (s. 738). En välvillig läsning av förslaget skulle kunna vara att eftersom användningen av samhällstjänst inte längre kräver ”särskilda skäl” (jfr idag), så kan denna mer ingripande tilläggssanktion alltid väljas även i intervallet mellan fängelseminimum och 6 månader på brott som ned dagens reglering utgör artbrott. Men i så fall spelar ju brottslighetens art ändå en roll vid valet av samhällstjänst. Alternativt finns inga normer för hur domstolen skall välja mellan tilläggssanktioner. Den föreslagna lösningen förefaller leda till betydande oklarhet och i värsta fall godtycklighet. Detta gagnar i så fall varken rättssäkerheten, den dömda eller domstolar som har att faktiskt göra dessa bedömningar.

Det finns överhuvudtaget (och detta gäller hela utredningen i allmänhet) mycket få exempel som ger vägledning för hur utredaren har tänkt sig att olika bedömningar skall göras och det kan sättas i fråga om man har ”provtryckt” systemet. Brist på tid är givetvis en tänkbar förklaring till denna brist, men knappast en tillfredsställande ordning.

En mer näraliggande slutsats är dock att det är något slags principiöshet som faktiskt eftersträvas. Av såväl den föreslagna lagtexten (förslaget till 28 kap. 15 §) som i sina resonemang för utredningen in uttrycket ”tillräckligt ingripande”. Denna lokution har sitt ursprung i domstolsspråk, där den används som en *shutsats* vid viktandet av skälen för och emot fängelse, normalt gäller det om en viss tilläggssanktion framstår som lämplig med hänsyn till hur starka skälen för fängelse är. Den föregående *bedömningen* (av saken) är dock normbunden, dvs. den utgår från att man

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

viktat olika slags skäl/omständigheter i enlighet med ett visst mönster. Det skall inte förnekas att man i domskäl ofta inte kan utläsa på vilken grund en domstol funnit att något (inte) är tillräckligt ingripande. Men så länge det finns kriterier som är angivna och någorlunda preciserade i beslutsstrukturen (och i reglerna) samt att olika påföljder är rangordnade utifrån ingripandegrad, kan man resonera på ett rationellt sätt om vad som krävs; skäl kan vägas mot motskäl osv.

Om man nu jämför detta med vad som föreslås i utredningen, står det klart att utredningen föreslår något helt annat än det som är fallet idag. Såväl valet mellan villkorligt/ovillkorligt fängelse, liksom valet av tilläggssanktion, skall vara upp till domstolar att avgöra, utan en på förhand bestämd ”trappa” där tilläggssanktionerna rangordnas (baserat på ingripandegrad) och utan preciserade kriterier. Förslaget förefaller gå ut på att det skall vara fråga om en ”friare prövning” (s. 641), där det förutsätts att ”straffet (...) på ett adekvat sätt kan anses svara mot brottslighetens allvar”. Utifrån formuleringarna förblir det allt annat än klart vad det är som åsyftas. Å ena sidan talas det om relationen mellan brottets allvar och påföljdens ingripandegrad som åsyftas (vilket implicerar proportionalitet som i sin tur förutsätter en måttstock och kriterier) eller så menar man att det är upp till domstolen att skönsmässigt bestämma utifrån en ”fri prövning” (vilket implicerar att påföljdsvalet skall avgöras utifrån något annat som domstolar kan resonera sig fram till, dock utan vägledning). I så fall betyder brottslighetens allvar något annat än det som vi idag menar (nämligen brottets straffvärde). Om detta är förklaringen till den vaga och otydliga vägledning som ges för hur domstolar i konkreta fall skall gå tillväga vid påföljdsbestämningen, ger det en förklaring till förslagets utformning. Däremot vore det synnerligen olyckligt om detta ledde till lagstiftning. Man skulle upphöja det som idag utgör en i domskäl otydlig eller opreciserad slutsats till norm.

I detta sammanhang kan det inte heller bortses från att i utredningens förslag tillkommer ytterligare en ny prövning/bedömning som domstolar måste göra. Fakulteten syftar här på möjligheten att göra endast del av ett fängelsestraff villkorligt. Om tillämpningsområdet för denna påföljdskombination sägs mycket litet i betänkandet, samtidigt som den skulle kunna få mycket stor betydelse för dem som har att tillämpa systemet. Den enda vägledning som ges är referenser till de situationer som idag skulle kunna leda påföljdskombinationen skyddstillsyn med föreskrift om s.k. 28:3-fängelse och den möjlighet som finns i BrB 30:3 st. 2 att döma till flera separata påföljder. Den sistnämnda har liten praktisk betydelse i detta sammanhang eftersom den främst torde komma ifråga om det är fråga om kombinationer av viss brottslighet som inte kräver fängelse och ett tydligt artbrott med lågt straffvärde. Man vill i de sistnämnda fallen kunna undvika s.k. ”artsmitta”. Behovet av speciallösningar för dessa fall kommer ju med utredningens förslag i

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

princip inte finnas eftersom brottslighetens art inte längre påverka bedömningen om straffvärdet ligger under 6 månader.

Tanken på att kombinera en icke frihetsberövande påföljd med ett (kortare) fängelsestraff är varken ny eller i sig dålig (om man t.ex. kan undvika längre fängelsestraff). Påföljdscombinationen med skyddstillsyn och 28:3-fängelse har funnits sedan länge, men har hela tiden varit underutnyttjad. Det borde därför tydligare ha utvecklats i betänkandet när och hur denna möjlighet borde komma till användning och överföra resonemanget på idén med ett delvis villkorligt fängelsestraff. Stannar man vid att hänvisa till de fall s.k. 28:3-fängelse idag kommer ifråga, kommer kombinationsmöjligheten att bli ett motsvarande litet undantag (och sällan komma till användning).

Som förslaget ser ut i nuläget är det inte möjligt att ta ställning till vad förslaget närmare skulle innebära. Tanken som Straffreformutredningen för fram med är följaktligen inte dåligt i sig, men fakulteten menar att denna fråga – dvs. när och hur combinationen av villkorligt/ovillkorligt fängelse skall användas – måste utredas ytterligare och utvecklas. Man behöver (återigen) utveckla vilka principer som skall vara avgörande. Dessa kan vara principer om proportionalitet, humanitet, billighet etc., men som genomgående påpekats ovan står det naturligtvis lagstiftaren fritt att betona andra hänsyn, värden eller mål och därför tillämpa andra principer. Det viktiga är att ett val görs och vägledning ges. Som förslaget ser ut idag skall domstolar ges stora möjligheter att använda villkorligt fängelse, dock utan att det ges någon egentlig vägledning.

Skulle man genomföra förslaget kommer många aktörer (på en rad olika områden) inledningsvis att utöver att behöva tillämpa ett nytt regelverk, delvis ett språkbruk, behöva överge upparbetad kunskap och etablerad erfarenhet. Den nya regleringen måste föras med en helt ny praxis (eftersom man till viss del tycks förespråka nya kriterier för påföljdsvalet) och göra en utvärdering av hur denna skall förhålla sig till tidigare. I denna del skall man inte underskatta den tid och det arbete som krävs för att skapa ett någorlunda stabilt system på ett område. För att det skall anses vara motiverat, bör som ett minimikrav ställas att det utmynnar i ett regelverk som är bättre än det som ersätts.

Det är i och för sig möjligt att kritiken ovan överdrivs och att vad som föreslås egentligen är något betydligt mer likt det system som redan finns idag. I så fall är reformen i flera avseenden onödig reform och riskerar mest att skapa merarbete genom att man tvingas byta reglering och terminologi etc. samt börja arbeta med en ny beslutsstruktur. Om det emellertid är så att den ”friare bedömning” som påbjuds när det gäller vad som är ”tillräckligt ingripande” skall leda till ökad pragmatism och otydligare vägledning, utgör förslaget en betydande brytning med de

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

grundtankar som gäller idag (och som samtliga tidigare större utredningar har byggt på). Det föreslagna systemet kommer i så fall att leda till stor osäkerhet, otydlighet och med all sannolikhet principlöshet under lång tid framöver. I mångt och mycket liknar den ”pluralitet” och ”friare bedömning” utifrån vad som är ”tillräckligt ingripande” etc. det som gällde när hela påföljdsbestämningen avgjordes utifrån BrB 1:7. Det fanns goda skäl för varför den ordningen övergavs.

Man måste därför med fog fråga sig vad syftet med den omfattande reform som föreslås egentligen är. Att resignera inför att det är svårt att lagstifta om regler som skall skapa förutsebarhet, enhetlighet och likabehandling, rättvisa etc. utgör knappast ett skäl att hemfalla åt pragmatism och risk för godtycklighet. De frågor som är föremål för bedömning är alldeles för viktiga för detta.

Det kan inte uteslutas att förslaget om att införa villkorligt fängelse i den nu föreslagna tappningen endast är en anledning för regeringen/utredningen att låta reglerna om straffmätning i BrB kap. 29 ingå i reformen och sammanfoga dessa med påföljdsvalet i BrB kap. 30, vilket i sin tur är föranlett av direktivens starka ambition att generellt skärpa straffen och öka användningen av fängelsestraff. Fakulteten delar inte uppfattningen att denna sammanblandning utgör en fördel. (Man kan i sammanhanget notera att Påföljdsutredningen inte gjorde motsvarande utan höll uppdelningen mellan straffmätning och val av påföljd.) Vill man skärpa straffen är det en separat fråga som lagstiftaren får ta ställning till. Däremot bör det inte ske genom att man i förarbetstext modifierar och missbrukar de principer som utredningen tycks ha ambitionen skall ligga till grund för reformförslaget. Som påpekats ovan, måste man välja.

(ii) Straffskaleöversynen

Ett av utredningens centrala uppdrag – som påverkar tillämpningen av i princip samtliga andra föreslagna ändringar rörande påföljdssystemet – består i att göra en översyn av straffskalorna, vilket avser såväl för de enskilda brotten som för flerbildig brottslighet. Utredningen själv talar genomgående om en *bred* översyn.

Juridiska fakulteten välkomnar i sig tanken på att utvärdera hur straffskalorna, som alltså uttrycker olika brotts abstrakta straffvärde, förhåller sig till varandra och om nuvarande ordning reflekterar något slags harmoni i hur man ser på olika brottslighets relativa straffvärde (med avseende på den skada etc. den representerar). Det torde inte råda några tvivel om, att om man studerar straffskalorna för olika brottsarter och jämför med andra, återspeglar de inte alltid en värderingsmässigt sammanhängande bild av hur vi ser på allvaret i vissa gärningar. Vissa

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

brottstyper har traditionellt sett varit undervärderade, sett relativt i förhållande till andra. (Under lång tid pekades t.ex. på att brotten riktade mot liv och hälsa, frid och frid och frihet etc. var lågt värderade i förhållande till t.ex. narkotika- eller skattebrott.) Andra gånger har viss brottslighet ansetts vara – återigen: relativt sett – alltför högt värderad. Detta gäller inte minst vissa av de straffskalor som på senare tid givits vissa specialstraffrättsliga brott. (Som exempel kan nämnas att grovt vapenbrott, där endast ett innehav av ett vapen (presumerad fara), har försetts med ett straffminimum på fängelse i 4 år, vilket vida överstiger straffvärdet för vissa skadedelikt, där vapnet kommer till användning och orsakar det intrång i ett skyddsintresse som den presumerade faran endast relaterar till. Detta förhållande kan omöjligen överensstämma med en relativ bedömning av brottlighetens allvar. Utredningen kommer dock fram att ingen justering skall göras beträffande straffminimum för grovt vapenbrott.)

Det skall sägas, att uppgiften att göra en bred översyn inte är enkel. För att kunna göra en utvärdering av hur olika straffskaleintervall förhåller sig till varandra vid olika brottstyper förutsätts att man har en (mycket) klar bild av hur den *faktiska brottsligheten* ser ut samt hur *straffvärdebedömningar* faktiskt görs beträffande olika brottstyper i domstolar. Likaså borde en analys av de bakomliggande *skyddsintressena* göras (som huruvida de olika straffbestämmelserna tar sikte på konkret skada eller endast konkret, abstrakt eller presumerad fara. Situationen kompliceras naturligtvis av att vissa brott har tilldelats straffskalor vid vitt skilda tillfällen (varav vissa är numera mycket gamla medan flera andra har tillkommit eller ändrats i närtid). Vidare har vissa brottstyper delats upp i olika svårhetsgrader (med särskilda straffskalor för olika gärningstyper) och flera kriminaliseringar har fått ett delvis ett helt nytt tillämpningsområde (t.ex. vissa av sexualbrotten), vilket påverkar – eller borde påverka – hur straffskalan bör vara konstruerad. Viktigt i detta sammanhang är att en översyn av det slag som nu är ifråga, logiskt sett måste kunna leda till slutsatsen att en straffskala kan korrigeras i både sänkande och höjande riktning. Att överse minimum och maximum handlar om att kalibrera det relativa abstrakta straffvärdet i fråga om hela brottstyper. Ytterligare ett skäl till att straffskalorna kan uttrycka något felaktigt eller i vart fall inte harmoniera med andra straffvärdebedömningar, är att de ibland tilldelas en latitud baserad på andra hänsyn än att de skall uttrycka det abstrakta straffvärdet. Ibland har intresset av att möjliggöra användandet av t.ex. straffprocessuella tvångsmedel fått styra. (Det senare torde till stor del förklara varför straffskalorna vid gradindelade brott ofta innehåller överlappningar som till stor del är helt missvisande och således onödiga från straffvärdesynpunkt).

Flera tidigare utredningar har – under betydligt längre tid än den som Straffreformutredningen haft till sitt förfogande – funderat över

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

möjligheterna att genomföra mer genomgripande förändringar av nu aktuellt slag, dock utan att egentligen gå i land med uppdraget. Det beror på att det är en omfattande och svår uppgift. Följaktligen är det en betydande uppgift som direktiven formulerar och har givit åt utredningen. Samtidigt anges i direktiven att utredningen inte behöver redovisa sina överväganden för varje enskilt brott utan att det är tillräckligt att de mest centrala brotten diskuteras. Detta är inte att på ett seriöst sätt göra en bred översyn.

Med detta sagt övergår fakulteten till att kommentera utredningens arbete och förslag.

Det finns inte anledning att gå in i detalj när de gäller själva förslagen. Fakulteten kan inte närmare bedöma eller kommentera dessa, vilket beror på flera omständigheter. För det första kan det som redovisas inte sägas vara en översyn av straffskalorna. I vart fall inte om man med bred översyn syftar på att undersöka det som påpekats ovan, dvs. huruvida olika brottstyper värderas på ett sätt som reflekterar det relativa allvaret i gärningarna som ryms inom respektive brottstyp. Inte heller redovisas någon egentlig undersökning om hur nuvarande praxis ser ut inom respektive straffskala för olika brottstyper.

Istället följer genomgången av respektive straffskala för olika brottstyper samma mönster. Först konstateras att straffen behöver höjas för att åstadkomma en nyanserad straffvärdebedömning. Därefter konstateras att flertalet brottstyper som undersöks inte har ändrats på sistone, men alldeles oberoende av om så skett, föreslås ett antal höjningar enligt mönstret att den mest allvarliga brotten som idag har ett maximistraff om 10 års fängelse höjs till 12 års fängelse osv. Därtill höjs vissa straffmaxima och minima för brott placerade i lägre svårhetsgrader vilket dels minskar överlappningen mellan olika grader av en brottstyp, dels höjer minimistraffet för brotten placerade i en högre svårhetsgrad.

Politiskt kan man givetvis ha den viljan och ambitionen att straffen skall höjas och som påtalats flera gånger bedriver inte Juridiska fakulteten någon egen kriminal- eller straffrättspolitik. Huruvida det är önskvärt, lämpligt, motiverat att ha straffnivåer på en viss repressionsnivå eller annan samt vilka effekter man kan vänta av dessa (i form av kostnader, brottspreventiva effekter, mänskligt lidande för dem som skall avtjäna straffen) får kommenteras av experter från andra discipliner som mäter preventionseffekter samt andra effekter av bestraffning; ytterst bestäms saken av den politiska makten.

Vad som emellertid är föremål för granskning i detta yttrande är om utredningens arbete och redovisade skäl för ändringsförslagen hänger ihop med de grundläggande principer och utgångspunkter som man använder sig av i sina motiveringar (men även i relation till systemet i övrigt). Om

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

man inom ramen för en statlig utredning skall genomföra en översyn (i betydelsen normativ utvärdering) av straffskalorna utifrån frågan av i vad mån de är väl avvägda utifrån bedömningar av *brottslighetens allvar*, så är det inte endast implicerat att det är proportionalitetsprincipen som läggs till grund för respektive ändringsförslag. Det är närmast förutsatt att det är av straffvärdeskäl som straffskalorna kan behöva ändras, vilket utredningen återkommer på upprepade ställen i texten. Hänvisningar görs återkommande till uttrycket att det behövs för att domstolar skall kunna åstadkomma ”en nyanserad bedömning” (”ske på ett nyanserat sätt”, att straffet ”återspeglar brottets allvar” osv.). I vissa sammanhang talas om att det behövs en ”bred pallet av faktorer som kan påverka värderingen av hur allvarligt ett brott skall anses vara”, vilket antyder att det handlar om något annat än straffvärdeomständigheter. (I ett sammanhang nämns att brottsligheten ”blivit mer utbredd”. I andra sammanhang nämns att hänsyn skall tas till ”samhällsfaran eller samhällsskadan” som brottsligheten innebär.) Att på detta sätt distansera sig från det som utgör definitionen av skada är djupt problematiskt. Det innebär att straffvärdebegreppet fylls med allmänpreventiva överväganden.

I de fall man föreslår skärpningar, konstateras endast att maximum skall höjas med ett visst antal år, t.ex. från 10 till 12 år (se bl.a. synnerligen grov misshandel och grova våldtäktsbrott). Varför just denna nya övre gräns väljs förblir oklart, och Juridiska fakulteten kan av naturliga skäl inte säga att detta är rätt eller fel. I avsaknad av en utförlig motivering – baserad på en översyn som innebär att man väger de olika skyddsintressenas relativa vikt mot varandra, klargör hur praxis på området faktiskt ser ut, vilket i sin tur avslöjar behovet av en straffskala med ett högre maximum – så finns det inte mycket kvar att lämna synpunkter på. Förslaget till höjning framstår som närmast godtyckligt valt. Varför inte istället 14 års fängelse? Eller 20 år? Att en brottstyps maximum inte har höjts på flera år saknar, såvitt fakulteten kan se, helt betydelse för om maximum är väl avvägt.

Som påpekats kan en nyansering inte logiskt utesluta att man undersöker om vissa straffskalor bör justeras nedåt, dvs. sänkas. Inga sådana resonemang finns dock med i den breda översynen. Det enda ställe där en sänkning överhuvudtaget övervägs är i den straffrättsliga expertens (Ivarsson) särskilda yttrande (s. 1861). Där påpekas beträffande viss brottslighet att det rimligen borde ha uppkommit diskussioner där även sänkningar borde kunna komma ifråga. Ivarsson framför som exempel den nya definitionen av våldtäktsbrottet, som kommit att innebära att flera gärningar som förr inte omfattades av denna bestämmelse numera räknas till den mest allvarliga formen av sexuellt övergrepp och att straffminimum samtidigt höjts till fängelse i lägst 3 år. Dock förs ingen diskussion om detta, vilket ger en antydning om hur man uppfattat begreppet nyansering.

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Om man hade gjort en översyn som inneburit att man jämförde straffskalorna för *olika* brott (dvs. frågan om ekvivalens), skulle utredningens förslag ha inneburit att man ställt sig frågor av slaget: finns det fall av grov våldtäkt som är lika straffvärda eller till och mer straffvärda än ett mord (som har 10 års fängelse som straffminimum)? Hur ser en sådan gärning i så fall ut?

Även om man begränsar sig till att undersöka straffskalorna för enskilda brottstyper och försöker få en bild av vilka skäl som utredaren lagt till grund för sina förslag att kraftigt skärpa straffmaximum, så kvarstår det faktum att det varken redovisas någon utförlig praxis (med kurvor för hur olika gärningar fördelar sig inom den anvisade strafflatituden) eller redogörs för varför en angiven skärpning är nödvändig (annat än att det behövs för att ”nyansera straffvärdebedömningen” eller att straffet skall ”återspegla brottets allvar”). Man får närmast intrycket av att det vid de nu aktuella brottstyperna, där straffmaximum alltså skall höjas till 12 år (och därmed med råge överskrida minimistraffet för mord), så är det så ”packat” med olika fall i den övre delen av straffskalan att det behövs ett ytterligare utrymme för att kunna uttrycka relevanta skillnader i straffvärde. Men detta motsägs ju helt av vad utredningen längre fram själv konstaterar längre fram i betänkandet, nämligen att ett problem med de övre delarna av straffskalorna är att de inte används i tillräcklig utsträckning (se s. 1343 ff.). Det är inte alldeles enkelt att få ihop utredarens argumentation.

Som det är skrivet idag, föreslår man att höja straffen (avsevärt) och de enda skäl som anförs för detta är att ”man” (författaren till direktiven och/eller utredningen i betänkandetexten) ”tycker så”. Det går givetvis att resonera på detta vis, men i så fall skall man inte hävda att det hela följer av några principer om ekvivalens, proportionalitet eller likabehandling. Det är istället ett uttryck för en rent preventionsorienterad straffrättspolitik, vilken det står lagstiftaren helt fritt att föra. När man konstruerar straffskalor och bestämmer den allmänna repressionsnivå kan hänsyn tas till andra hänsyn än enbart relativ proportionalitet; i vart fall är det så det tillämpas och under alla omständigheter är det väldigt svårt att hävda att det finns maxima som korresponderar med en vissa absoluta straffvärden.

För att komma fram till detta behövs dock ingen ”bred översyn” eller att man tillfrågar experters hjälp att utforma nya regler eller andras synpunkter på produkten utifrån ett proportionalitetsperspektiv. Rent allmänt kan man ställa sig frågan varför man från politiskt håll ens bemödar sig med att ha en utredning med en expertgrupp och därefter skicka ut förslaget på remiss till expertinstanser om det enda som skall kommenteras är resultatet av politikernas åsikter eller allmänna tyckande. Att utredningen samtidigt krampaktigt hävdar, att allt det föreslagna följer

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

av behovet av att kunna ”nyansera”, uttrycka ”brottslighetens allvarlighet” etc. bidrar endast till att argumentationen grumlas och att skenargument används för att legitimera det som man från regeringens sida önskar genomföra.

Utredningens förslag handlar inte om att anpassa/justera straffmättningsreglerna utifrån proportionalitetsprincipen och detta borde tydligt framgå. Proportionalitetsprincipen har på det stora hela inget att tillföra när det gäller den allmänna repressionsnivån. Det skulle underlätta läsningen av betänkandetexten avsevärt om man i utredningen hade uppmärksammat den helt avgörande skillnaden mellan absolut och relativ proportionalitet.

Till sist skall fakulteten kommentera förslaget att ändra straffmaximum för flerfaldig brottslighet (denna del av straffskaleförändringen behandlas dock i en helt annan del av utredningen, se s. 1458 ff.). Mycket av vad som har sagts ovan om de enskilda straffskalorna gäller även för de föreslagna reglerna om en ny utformning av BrB 26:2. Det finns i olika länder olika modeller för att ange hur högt straffet för flera brott kan bli då ett gemensamt straff skall bestämmas. De nuvarande stegen som anvisas i BrB 26:2 är inte satta i sten, men hela konstruktionen av bestämmelsen har den inte oväsentliga fördelen att den kodifierar asperationsprincipen och föreskriver att straffvärdebedömningen skall vara differentierad inom vissa givna intervall. Som framgått ovan har fakulteten uppfattat utredningen som att man ställer sig bakom denna princip med det undantaget att man beträffande viss brottslighet föreslår en ny beräkningsmetod då konkreta straffvärdebedömningar skall göras (jfr ovan under (i)).

Enligt förslaget skall den i BrB 26:2 angivna differentierade modellen (med en upptrappning i steg bestående i 1, 2 respektive 4 år) ersättas med en generell regel som anger att straffet för den samlade brottslighet skall kunna uppgå till det dubbla baserat på det svåraste brottets straffmaximum. Detta innebär en mer onyanserad skärpning, där straffmaximum för den flerfaldiga brottsligheten kan hamna långt över vad den konkreta straffvärdebedömningen överhuvudtaget kan komma i närheten av (t.ex. om en person skall dömas för ett allvarligt brott och ett par brott av lindrigare eller bagatellartad karaktär). Likaså försvinner den tydliga upptrappningseffekten beroende på brottslighetens allvar som anses utgöra en av grunderna för att asperationsprincipen skall respekteras på såväl straffskale- som straffmättningsnivå (jfr formuleringen i nuvarande BrB 29:1 och förslaget nya bestämmelse 5 §).

Utredningen konstaterar att det normalt inte finns något behov av en straffskala som sträcker sig längre än vad som möjliggörs genom bestämmelsen i nuvarande BrB 26:2. Grunden för utredningens förslag är,

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

som det får förstås, istället att man skall ”ta höjd för att domstolar framöver kommer att börja straffvärdebedöma enskild brottslighet enligt helt nya måttstockar” och att det därför kommer att behövas en förhöjd straffskala för att inte straffmätningen för snabbt skall slå i taket. Bortsett från att detta framstår som rent spekulativt, förutsätter det dessutom att domstolar normalt också skulle ändra sina bedömningar av hur flerfaldig brottslighet skall straffvärdebedömas. Även här får man olika besked i olika riktningar i olika delar av betänkandet. När det gäller användandet av mängdreduktioner på grund av asperationsprincipen, så uppfattar fakulteten det som att man i utredningen (i princip) accepterar att denna måste grunda sig på en helhetsbedömning av brottsligheten (och dess sammantagna innebörd och verkningar) varför någon slags metod baserad på asperationsprincipen måste användas för att brottslighetens kvantitet skall slå ut signifikanta kvalitativa skillnader i straffvärde när brottskombinationer jämförs. (Därefter föreslår utredningen ett undantag för viss brottslighet som riktar sig mot någons liv och hälsa etc.) Vidare konstateras att det beträffande de flesta brottstyper används den övre delen av straffskalan sällan. Mot denna bakgrund är det något svårt att följa resonemanget att det generellt behövs en höjning av straffskalemaximum som motsvarar en dubblering av det svåraste brottets straffmaximum. Utredningens enda svar är att det annars finns en risk för att den blir för snäv. Vidare anser utredningen att en förändring av metoden för att beräkna den flerfaldiga brottslighetens straffskalemaximum kan indikera hur domstolar bör straffvärdebedöma brottslighet inom den tillämpliga straffskalan. Således vänder man på argumentet och säger att genom att ge en vidare straffskala så skall man fjärma sig från asperationsprincipen. Detta går inte ihop med vad man tidigare konstaterat rörande denna principens betydelse vid straffmätningsoperationen av flerfaldig brottslighet.

Det är, som sagts, helt uppenbart att politiker, författarna till direktiven samt utredningen inte är nöjda med hur domstolar och enskilda domare ”uppfinner” beräkningssätt för hur man skall göra en samlad bedömning. Men som utredningen själv konstaterar i andra delar av utredningen, är det inte varken det utpekade straffmaximumet i lagtexten eller de enskilda tumreglerna för hur man i konkreta fall skall räkna fram straffvärdet som utgör normen för en straffvärdebedömning. Det handlar om att jämföra skada, fara, kränkning i relation till olika kombinationer/kluster av brott och då är det ”brottslighetens sammantagna innebörd och verkningar” som skall återspeglas i straffvärdet. Tabeller, kvotdelar etc. är endast ett verktyg för domstolar som underlättar det vardagliga arbetet i domstolar. De är inte bindande, varken rättsligt eller normativt. Detta är också vad HD har påpekat vid flera tillfällen när man tagit ställning till frågan. Om man accepterar att det finns en relevant skillnad i ”svårhet” mellan ett mycket allvarligt brott och en serie av mindre allvarlig brottslighet, så förutsätter detta att man anpassar straffvärdet efter det som utgör

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

kvalitativa skillnader. Eftersom det verkar saknas ett praktiskt behov av att ha en vidare straffskala än den som idag anges, bör inte en förändring (som dessutom grumlar bilden av aspirationsprincipen) genomföras endast för att åstadkomma en signal till domare.

Utredningen går emellertid ett steg längre när det gäller flerfaldig brottslighet som föreslås få ett straffmaximum (för enkel brottslighet) om 12 års fängelse så skall straffmaximum för flerfaldig brottslighet vara fängelse på livstid (trots att detta straff alltså inte är föreskrivit för något av brotten). Fakulteten skall inte upprepa vad som sagts ovan utan nöjer sig med att konstatera följande.

Dels torde det vara synnerligen svårt att föreställa sig i vilka fall som det är tänkt att denna möjlighet skall användas, vilket utredningen själv har svårt att ge exempel på (jfr s. 1469 ff. och 1500 ff.); det skall i vart fall inte ske utifrån någon automatisk beräkning av de det enskilda brottens straffvärden. Det praktiska behovet tycks således vara begränsat. Att ändock öppna för möjligheten att tillämpa straffformen fängelse på livstid, leder till att man allvarligt bör överväga vilka konsekvenser som detta kan leda till. Principiellt är det av legalitetsskäl tveksamt att ett strängare straff än vad som framgår av respektive straffskala skall kunna komma till användning. Om man vill respektera humanitetsprincipen, finns åtskilliga argument mot en sådan repressionsökning.

Dels finns det starka skäl att vara skeptiskt till en ökad användning av livstidsstraffet. Argumenten mot att använda denna tidsobestämda påföljd vilar dock inte enbart på teoretisk eller ideologisk grund. Det finns åtskilliga praktiska skäl mot denna straffform, vilka uppmärksammas i flera lagstiftningssammanhang sedan tidigare. I princip kan sägas att fängelse på livstid historiskt sett har accepterats som ett slags nödvändigt ont för de allra svåraste brotten (i princip endast mord), mest för att alternativen har ansetts vara sämre. Dock är det ett faktum att det leder till avsevärda problem för domstolar (främst i omvandlingssituationer), verkställande myndigheter och den dömda att hantera ett livstidsstraff. Redan på dessa grund bör man avstå från att inte ytterligare använda form av (i viss mån) tidsobestämd påföljd. Om det dessutom är oklart om det verkligen finns konkreta exempel på när detta behövs eller bör användas, bör man inte utsträcka användningen av fängelse på livstid.

(iii) Billighetsskäl

Vad gäller förslagen om att förändra regleringen och tillämpningen av de strafflindringsgrunder som idag återfinns i BrB 29:5 och 5 a kan följande sägas.

De ändringar som föreslås är av två slag. Dels flyttas en rad av de billighetsskäl som idag uttrycks i straffmätningsskapitlet (BrB kap. 29) till

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

det föreslagna kapitlet om påföljdsbestämning (28 kap.) och får således sin främsta eller enda betydelse för valet av påföljd (dvs. huruvida ett fängelsestraff skall vara villkorligt eller ovillkorligt). Eftersom fakulteten avstyrker förslaget i denna del finns det inte anledning att närmare kommentera dessa förslag. Dock kan sägas att vissa av de billighetsskäl som idag uttrycks som strafflindringsgrunder (i BrB kap. 29) redan idag har sin främsta betydelse vid valet av påföljd. De föreslagna ändringarna i denna del (dvs. avseende punkterna p. 2 och 8) skulle således även med utredningens förslag få samma genomslagskraft som idag.

Vidare måste det påpekas att om utredningens förslag, finns det redan i inledningen till utredningens överväganden en påfallande inkonsekvens i sättet att resonera som återspeglar mycket av den kritik som uttrycks tidigare i detta yttrande. I betänkandetexten görs en stor poäng av att flera billighetsskäl kan tas bort från *straffmättningsreglerna* eftersom man gör bedömningen att dessa skäl (i den utsträckning de skall ha någon betydelse framgent) kommer att kunna beaktas vid valet mellan om ett fängelsestraff skall vara villkorligt eller ovillkorligt. De situationer som idag anges i BrB 29:5 skall alltså ha en antingen/eller-karaktär (antingen vid straffmätningen eller vid valet av påföljd – inte både/och). Argumentet får förmodas botten i den kritik som framförts mot att billighetsskälens dels anges och formuleras i nuvarande BrB 29:5 (som rör straffmätning), dels anges som ett särskilt skäl som talar mot fängelse (BrB 30:4). Några egentliga problem för domstolar att sortera mellan skäl som skall påverka endast straffmätning eller val av påföljd (eller både och) kanske inte kan sägas ha funnits, även om det varit otillfredsställande med viss osäkerhet i denna del. De främsta situationerna där frågan har aktualiserats har gällt de situationer där enbart straffvärdet talar för fängelse, men där det finns tillräckliga billighetsskäl som sänker straffmätningen till ett straffmättningsvärde under den utpekade ettårsgränsen. Efter viss otydlighet i domstolars praxis har HD:s praxis sedan länge slagit fast att det är straffmättningsvärdet som domstolen i så fall skall utgå från vid valet av påföljd. Härigenom får vissa strafflindringsgrunder i BrB 29:5 i speciella fall den konsekvensen att de faktiskt påverkar ”både” (straffmätningen) ”och” (val av påföljd).

Mot denna bakgrund är det inte annat än att förundras över utredningens egen slutsats att precis denna ordning – som man alltså på något slags principiellt plan motsätter sig i sin bedömning – permanentas och blir kvar genom att man inför begreppet ”straffets längd” i den föreslagna lagtexten, vilket alltså helt korresponderar med straffmättningsvärdet (s. 1652). Försättningsvis kommer alltså vissa av de billighetsskäl (som efter en reform skulle finnas kvar) på samma sätt kunna påverka både straffmätningen och val av påföljd. Utredningens lösning på detta dilemma är att hänvisa till att det får vara upp till domstolar att avgöra i enskilda fall samt att de skall göra vad som framstår som ”motiverat”, vilket enligt

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

utredningen skall leda till ”förenkling” och att billighetsskälens tillåts inverka på ett mer ”förutsebart och ändamålsenligt vis”. Utredningen är nog ganska ensam om denna uppfattning och i vart fall har Juridiska fakulteten mycket svårt att se hur det utgör en förändring av det som idag redan gäller (överhuvudtaget) eller att vad som föreslås gör regleringen mer förutsebar och ändamålsenlig.

Vad som sägs nedan fokuserar endast på de punkter som utredningen, i enlighet med direktiven, föreslår skall tas bort och således inte längre påverka påföljdsbestämningen alls.

De aktuella strafflindringsgrunderna som berörs är punkten 1, att de den dömdes till följd av brottet drabbats av allvarlig kroppsskada, punkten 3, som föreskriver att det skall beaktas att ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks samt punkten 6 som relaterar till de men som den dömdes förorsakas av uppsägning eller liknande arbetsrättsliga konsekvenser.

Strafflindringsgrunderna i BrB 29:5 bör först sättas i sin rätta kontext. Att ta hänsyn till omständigheter av detta slag är ingen svensk egenhet vid straffmätning och påföljdsval. Det finns motsvarande principer om vad som skulle vara oskäligt i alla andra civiliserade stater och straffrättsordningar. Vad det i praktiken handlar om är att domstolar – för att kunna göra en straffbestämning som framstår som rättvis i ett vidare perspektiv – ibland måste kunna beakta omständigheter utanför den konkreta gärningen som föranleder en viss påföljd. Detsamma gäller att ta hänsyn till samtliga reaktioner som ett brott utlöser (även om dessa inte är straffrättsliga påföljder i formell mening).

De uppräknade strafflindringsgrunderna var inte nya omständigheter som infördes i svensk rätt i samband med 1989 års påföljdsreform. Istället handlade det om att skäl som sedan länge hade beaktats i praxis och vuxit fram under lång tid kodifierades (vilket motiverades med hänsyn till intresset av legalitet och möjligheterna att skapa förutsättningar för en förutsebar och enhetlig rättstillämpning). Huruvida de får något avgörande genomslag vid den konkreta påföljdsbestämningen beror givetvis på vilket billighetsskäl det är fråga om samt omständigheterna i det enskilda fallet. Vissa bestämmelser kan relativt ofta komma i fråga att beakta, medan andra torde aktualiseras tämligen sällan. Praxis rörande i vad mån de leder till någon reell lindrande effekt är likaså ganska ojämn. Vissa omständigheter som man skulle kunna tro skulle påverka domstolar att lindra straffmätningen har i praxis inte lett till några påtagliga effekter i lindrande riktning i praxis (t.ex. tredjemanshänsyn när små barn drabbas av att en vårdnadshavare skall dömas).

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

Vad som delvis stökar till bilden av billighetsskäl är att lagstiftaren i flera omgångar har reviderat uppräknningen av billighetsskäl (och därvid bytt ordning på de utpekade omständigheterna), tagit bort vissa samt lagt till ett slags strafflindringsskäl som egentligen inte har något alls att göra med billighet eller en mer övergripande rättvisebedömning. I den angränsande bestämmelsen BrB 29:5 ges numera möjlighet till tämligen stora reduktioner på grund av medverkan till utredning av (egen eller annans) brottslighet. Härvidlag är det emellertid rena effektivitetsargument som motiverar att man justerar straffet. Varför detta skall påverka synen på brottslighetens allvar förblir tämligen oklart.

För att kunna ta ställning det som nu återstår, nämligen förslaget att ta bort de uppräknade omständigheterna i punkterna 1, 3 och 6, måste man närmare undersöka vilka skäl som finns för och emot. Återigen blir det här påfallande att utredningen inte för någon som helst principiell diskussion, vilket gäller såväl behovet av att ta bort bestämmelserna eller skäl för varför de inte bör beaktas. Efter att ha redogjort för de typiska situationer som idag omfattas av respektive punkt går man igenom dem och konstaterar närmast lakoniskt att "det inte är rimligt" att hänsyn tas till vissa omständigheter. Det kan man naturligtvis tycka, men om man skall övertala någon om att lagstifta bör man kanske lämpligen ange skäl för sin uppfattning och förklara varför något inte är rimligt.

Vad först gäller *punkten 1* (poena naturalis) avser detta situationer som kanske inte aktualiseras i domstolar alltför ofta. De klassiska situationerna som man haft i åtanke är ganska väl illustrerade i litteraturen (dynamitarden som spränger av sig armarna i samband med en kassaskåpsprängning, bilisten som vårdslöst orsakar en kollision med dödlig utgång samtidigt som han eller hon själv invalidiseras, skadas etc.). I de fall där skadorna blir så omfattande att de kan betraktas som ett hinder att kunna verkställa ett fängelsestraff (motsvarande hög ålder eller dålig hälsa) kan än även p. 2 i bestämmelsen bli tillämplig. I och med att denna punkt med utredningens förslag skall kunna beaktas vid valet av påföljd (som ett skäl för villkorligt fängelse) kommer vissa av fallen med poena naturalis att fortsättningsvis finnas kvar som skäl för en lindrigare påföljdsbestämning men endast vid påföljdsvalet. För övriga fall skall ingen hänsyn tas. Den enda förklaring som ges till denna förändring är att det skulle framstå som "orimligt" och att det skulle innebära att den dömda kompenseras av sitt "otillåtna risktagande".

Fakulteten anser det inte uteslutet att en sådan mer strikt linje i förhållande till dem som skadas i samband med sin egen brottslighet kan vara motiverad, men man kan gärna inte lagstifta enkla utifrån enkla antaganden om att nuvarande ordning är "orimlig". Fakulteten kan för sin del se flera situationer där det skulle framstå som rimligt att hänsyn tas till att den dömda skadats till följd av brottet utan att denna skada är så stor att

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

den försvårar verkställigheten av ett frihetsberövande straff. Allt beror ju hur stor påverkan det har. Som sagt redovisas inget i betänkandet av varken sin slutsats eller på vilket underlag (praxis) som denna har nåtts.

Vad därefter gäller *punkten 3* om möjligheten till strafflindring på grund av sen lagföring, ser Juridiska fakulteten inga problem att man diskuterar huruvida denna omständighet bör finnas med som en särskild strafflindringsgrund. Det finns skäl som talar i båda riktningar. Men poängen är att det bör diskuteras och analyseras, vilket inte görs i betänkandet. Utredningen pekar på att det finns ett släktskap mellan denna punkt och reglerna om preskription, vilket i och för sig är korrekt. Intresset och möjligheten att klandra en person för ett brott långt i efterhand avtar normalt, vilket talar för att såväl möjligheten att åtal som behovet av att kunna reagera i motsvarande mån påverkas av den tid som förflyter från brottet fram till dom. Det bör dock uppmärksammas att bestämmelserna om preskription underbyggs av en rad andra skäl. Efter att ha konstaterat det ovan sagda och noterat att preskription har tagits bort vid ett flertal brott, konstateras helt sonika att punkten 3 helt skall avskaffas.

Inte någonstans berörs det förhållandet att de situationer som aktualiseras tillämpningen endast är de där det inte beror på gärningsmannen att lagföringen kommer lång tid efter brottet. Ingen diskussion förekommer om de olika i praxis fastlängda tiderna som gör att bestämmelsen kan tillämpas eller inte. Inte heller analyseras frågan om detta är en omständighet som bör/kan påverka straffmätningen och/eller valet av påföljd. (Beträffande denna omständighet är det i första hand vid valet av påföljd som sen lagföring ges betydelse). Inte heller nämns överhuvudtaget det förhållandet att EKMR och rätten till en rättvis rättegång innebär att Sverige har en skyldighet att erbjuda kompensatoriska rättsmedel i de situationer där skälet till tidsutdräkten beror på staten, t.ex. långsam hantering inom rättsväsendet. Enligt utredningen skall dock i vissa undantagsfall (odefinierat vilka) den generella möjligheten att vid ”andra omständigheter” medge strafflindring (enligt förslaget § 12 p. 4) kunna användas.

Fakulteten menar, att om denna omständighet skall tas bort, vilket man naturligtvis kan diskutera, bör ett sådant beslut fattas efter att frågan i alla fall i någon seriös mening har utretts och diskuterats. Man kan ha synpunkter på bestämmelsen och dess tillämpning, men det är väl precis det som borde ha utretts. I sammanhanget kan dessutom noteras att vad utredningen lyckas åstadkomma egentligen inte är något avskaffande av den här berörda omständigheten (annat än att den tas bort från uppräknningen av billighetsskälerna). I de fall där sen handläggning ändå kan/ska beaktas, kan strafflindring ges genom att man tillämpar den ”slasktratt” (andra omständigheter av samma tyngd) som föreslås vara kvar (nuvarande punkten 8). Dessutom – och detta är närmast frapperande

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

– påpekar man att inom ramen för det förslag som man föreslår rörande villkorligt fängelse, finns det utrymme att beakta sen handläggning som ett skäl för att inte göra fängelsestraffet ovillkorligt (s. 1658). Det är ju precis så det huvudsakligen hanteras i dagens system. Så frågan kvarstår: vad är det denna reform syftar till?

Sammanfattningsvis: vad utredningen gör är att i ett penndrag avskaffa sen handläggning som en strafflindringsgrund (i lagtexten), och låta exakt samma skäl påverka antingen straffmätningen eller valet av påföljd med stöd av andra regler (som behandlar strafflindring och påföljdsval). Hur de olika situationerna där hänsyn skall tas bör se ut (med avseende på bl.a. brottslighetens allvar, förseningens längd, alternativa sätt att kompensera den dömde genom antingen strafflindring eller skadestånd) finns ingen diskussion överhuvudtaget. Samtidigt står det klart att sen handläggning fortsättningsvis kan ha betydelse. Fakulteten har mycket svårt att se vad som är vunnet med denna rockad. En reform i detta avseende skulle leda till att rättsläget i stort blir kvar som det är, men att det blir mer otydligt hur, när och varför sen handläggning bör påverka påföljdsbestämningen. Dessutom har man härigenom försuttit möjligheten att på allvar diskutera den praktiska tillämpningen av den nuvarande bestämmelsen och hur de olika kriterierna (som trots allt redan finns) bör hanteras. Poängen är att så här kan man inte lagstifta.

Den sista omständigheten som utredningen menar skall avlägsnas från uppräknningen av särskilda strafflindringsgrunder avser de arbetsrättsliga konsekvenser som kan drabba den dömde (*punkten 6*).

Utredningens argumentation i denna del (återigen: extremt kortfattad – ca 2 sidor) utmynnar i att det är ”orättvist och stötande” om domstolar i någon del tar hänsyn till att den dömde som en konsekvens av domen förlorar sin anställning (eller får motsvarande svårigheter i sin yrkesutövning). Detta är naturligtvis en möjlig utgångspunkt, men för att kunna bedöma lagförslaget skulle man behöva veta varför så är fallet. I denna del uttöms hela diskussionen genom att man å ena sidan konstaterar att det finns skäl för den nuvarande ordningen, men att dessa inte bör finnas kvar.

I sammanhanget är det inte utan betydelse att situationerna där *punkten 6* kan komma att tillämpas kan se mycket olika ut och att en rent mekanisk tillämpning (med avräkning) kan ifrågasättas. Rimligen borde anställningens och yrkets karaktär ges betydelse. Vidare borde det diskuteras hur mycket en förlust av anställning e.dyl. bör påverka påföljdsbestämningen. När det gäller syftet med att ta hänsyn till avsked och andra arbetsrättsliga konsekvenser bör det vidare uppmärksammas att denna omständighet har ett släktskap med de omständigheter som omnämns som sanktionskumulationsfall (nuvarande *punkten 7*) och där

YTTRANDE

2025-10-14 Dnr UFV 2025/1033

andra sanktioner/reaktioner (än de rent straffrättsliga) till följd av brottet av principiella skäl bör föranleda ett lindrigare straff. Man kan fråga sig vad skillnaden är mellan att förlora en legitimation, tillstånd eller meddelas ett förbud (vilket enligt utredningen är något som fortsättningsvis skall föranleda lindrigare straff) och att beakta att någon förlorar sin anställning eller annars drabbas av svårigheter i sin yrkesutövning. I båda fallen handlar det ju om att av principiella skäl beakta att den totala reaktionen som brottet föranleder inte alltid är begränsad till just påföljden. Huruvida detta är något som bör föranleda att man tar hänsyn (eller inte) är en fråga om rättvisa, och vad som avses med det senare är en principiell fråga.

Fakultetens kritik i detta gäller således inte slutsatsen (som inte kan bedömas utifrån det lilla som anges i utredningen) utan det sätt på vilket utredningen fullgjort utredningsuppdraget. Inga av de ovanstående frågorna eller principiella utgångspunkterna diskuteras eller utvärderas. Det har onekligen uppkommit en rad olika frågor efter de drygt 36 åren som bestämmelsen har varit i bruk, som hade förtjänat en analys. Det har t.ex. funnits oklarheter om det är på grund av *brottet* eller *straffet* som den dömda avskedas eller dylikt. För att kunna bedöma utredningens slutsatser, skulle man behöva ta del av hur man bedömt att praxis ser ut, hur de olika tänkbara situationerna som kan/bör aktualisera tillämpning av bestämmelsen beskrivs, huruvida ett hänsynstagande huvudsakligen bör ske vid straffmätningen och/eller valet av påföljd nämns inte alls. Men det finns inget, varken med avseende på hur det "är" eller hur det "borde vara" (och varför). Det som utredningen inledningsvis konstaterar är "rimligt" (åtminstone sett från gärningsmannens perspektiv) övergår snabbt till ett konstaterande att det är "orimligt och stötande". En sådan slutsats måste rimligtvis, dock utan att det sägs, utgå från att det finns ett brottsoffer som kan ta anstöt. Hur övriga fall skall motiveras förblir oklart. Oavsett vilket, är detta en slutsats som inte vilar på några principiella resonemang som helst. Om det är detta som utredningen avser med "pluralistiskt förhållningssätt", återstår mycket i övrigt att önska när det gäller arbetets bedrivande.